

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Холод Анна Григорівна

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ
У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук,

професор кафедри логопедії

«__» _____ 20__ року

Виконавець:

_____ А. Г. Холод

«__» _____ 20__ року

Суми 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	6
1.1. Комунікація та комунікативна функція мовлення як основоположна в становленні мовлення дитини дошкільного віку	6
1.2. Формування комунікативної функції мовлення в онтогенезі та в умовах дизонтогенезу	10
1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб формування комунікативної функції мовлення і дітей з мовленнєвими порушеннями	17
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ..	23
2.1. Дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення і дітей з мовленнєвими порушеннями	23
2.2. Аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення і дітей з мовленнєвими порушеннями	35
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ..	44
3.1. Формування комунікативної функції мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями засобом сюжетно-рольової гри	44
3.2. Результати впровадження методики формування комунікативної функції мовлення в дітей з мовленнєвими порушеннями	52
Висновки до розділу 3	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі, є мовленнєве спілкування. Комунікативно-мовленнєвий розвиток є значущим в становленні особистості в дошкільний період, у цьому зв'язку проблема формування комунікативної функції мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення набуває особливого значення. За умови недостатнього засвоєння дитиною комунікативно-мовленнєвих умінь часто є причиною соціальної дезадаптації [53]. Зміст Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) висуває певні вимоги до рівня комунікативного (мовленнєвого) розвитку дошкільника: дитина має практично оволодіти усіма системами мови і комунікативними вміннями та навичками [4]. Тому формування у дітей із загальним недорозвитком мовлення комунікативної функції мовлення (функції спілкування) набуває особливо важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями розглядає І. Мартиненко [53]. І. Брушневська обґрунтовує моделі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення [13]. Розкриває значення дошкільного віку як сензитивного щодо розвитку комунікативних здібностей особистості Т. Завязун [24]. Н. Лопатинська присвячує дослідження реалізації системного та комплексного підходу до методики діагностики та корекції комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із різними типами мовленнєвого дизонтогенезу [48]. Проблеми розвитку комунікативних навичок у дітей із порушеннями мовлення розглядалися в працях науковців у галузі логопедії: Л. Андрусишиної, Є. Соботович, Ю. Рібцун, В. Тищенко [1, 60, 69,].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та дослідження проблеми, що пов'язана з формуванням комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, розробка

методики формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Нами визначені наступні **завдання дослідження**:

- 1) аналіз науково-методичної педагогічної літератури з проблеми дослідження;
- 2) вивчення рівня сформованості комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення;
- 3) створення та теоретичне обґрунтування методики використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, визначення ефективності розробленої методики.

Об'єкт дослідження: мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження: формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобом сюжетно-рольової гри.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Розроблена методика використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення роботи дозволяє поліпшити процес корекції порушень мовлення в умовах закладу дошкільної освіти.

Нами були використані теоретичні (вивчення та аналіз науково-методичної педагогічної літератури), емпіричні (спостереження, обстеження дітей, бесіда з батьками, дослідження) та статистичні (кількісний та якісний аналіз даних констатувального і контрольного етапів дослідження) методи дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження та запропоновані прийоми щодо комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобом

сюжетно-рольової гри можуть бути використані в організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Публікації:

1) «Комунікативна функція мовлення як основоположна в становленні мовлення дитини дошкільного віку» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (18 листопада 2022 рік, м. Суми)»;

2) «Формування комунікативної функції мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями засобом сюжетно-рольової гри» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (18 листопада 2022 рік, м. Суми)»;

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 18 таблиць та 7 рисунків. Загальний обсяг роботи складає 87 сторінок, з них 65 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1.1. Комунікація та комунікативна функція мовлення як основоположна в становленні мовлення дитини дошкільного віку

Висока актуальність проблеми комунікативного розвитку в дитячому віці зумовлена тим, що спілкування є необхідною та однією з головних умов соціалізації особистості. Спілкування та соціалізація забезпечують задоволення потреб, самореалізацію, статус у міжособистісному та діловому спілкуванні [52].

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що комунікативна компетентність – це здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії, здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію. Комунікативній компетентності, як і іншим видам мовленнєвої компетентності потрібно навчати дітей вже з раннього віку [4]. Дитина повинна засвоїти відповідні мовленнєві знання, вміння та навички, що необхідні для комунікації та спілкування ще до школи, дитина має навчитися спілкуватися з іншими людьми.

Основна визначальна функція мови та мовлення – комунікативна. Мова виникла з потреб комунікації, спілкування і вся її організація підпорядкована цим потребам.

Комунікативну функцію мовлення визначають як провідну, коли аналізують мовленнєву діяльність людини відокремлено від змісту і контексту певних ситуацій спілкування між людьми [31]. Комунікативна функція

мовлення – це функція спілкування, сутність якої полягає в тому, що мова використовується для здійснення інформаційного зв'язку між людьми, передачі інформації від однієї людини до іншої, що передбачає визначення змісту повідомлення, кодування змісту в певну мовну форму, передачу через певне джерело інформації тощо.

На сьогодні існує кілька засобів передачі інформації, обміну інформації. Це світові сигнали (світлофор, семафор), азбука Морзе (знаки – крапки, тире), дорожні знаки, шрифти, коди, жестова мова, символи тощо. Проте, всі зазначені засоби мають обмежену сферу застосування і виникли на ґрунті мови, є вторинними засобами спілкування. Мовлення є універсальними засобом спілкування між людьми.

Аналіз визначень комунікації та спілкування, що наведені в науковій літературі показує, що, з одного боку, поняття «комунікація» трактується як більш широке, ніж поняття «спілкування», проте комунікація є складовою процесу спілкування. З іншого боку, «комунікація» визначається як таке, що є близьким до «спілкування», отже, комунікація не зводиться тільки до процесу передачі інформації.

Важливою умовою спілкування є зворотній зв'язок, коли співрозмовники здійснюють обмін комунікативними діями: питання – відповідь; мотивація до діяльності – дія; ствердження – згода або незгода з ним. Комунікація не буде мати місця, якщо один з комунікантів не реагує (відповідає) на спрямовану до нього дію. Реакція комуніканта залежить від певного комплексу факторів: інформації, ситуації спілкування, знання, образу партнера та самого себе, комунікативного досвіду, установки, мотивації, наявності умінь здійснення комунікативної діяльності (комунікативних умінь).

Комунікативні вміння – це усвідомлені комунікативні дії дітей, що базуються на системі певних знань і засвоєних елементарних умінь і навичок, та здатність дітей керувати власною поведінкою, вміти добирати та використовувати раціональні прийоми і способи дій задля вирішення комунікативних завдань.

Комунікативна функція є найважливішою функцією мовлення, котрій підпорядковуються всі інші функції, у комунікативній функції криється початок всіх основних мовленнєвих функцій, вона є генетично вихідною і основоположною в становленні мовлення, від її своєчасного розвитку залежить весь подальший розвиток індивіда [18, 57]. На початкових етапах розвитку мовлення виконує роль засобу комунікації, а лише потім на цій основі стає знаряддям мислення та довільної регуляції дитиною власної поведінки.

Виділяючи комунікативну функцію мовлення, О. Мастюкова зазначає, що дана функція лежить в основі всього вербального розвитку дитини. Від своєчасного формування цієї функції залежить, як скоро дитина опанує вищими рівнями свідомості і довільності поведінки.

Мовленнєве спілкування за своєю сутністю є взаємодією людей, коли вони організують сумісну діяльність за допомогою мовних засобів. Мовні та комунікативні здібності, у свою чергу, науковці розглядають як вищі психічні функції, що знаходять своє вираження в мовленнєвій та комунікативній компетентності [71]. Отже, здібності дитини до спілкування, до підтримки партнерських стосунків є певною мірою ознакою її психічного розвитку.

Мовленням як засобом спілкування дитина користується вже в ранньому віці: вона спілкується з близькими або добре знайомими людьми. Спілкування в даному випадку виникає у конкретній ситуації, в якій беруть участь дорослий і дитина, з приводу тих чи інших дій і об'єктів та здійснюється з допомогою ситуативної мовлення. Таке спілкування має вигляд питань, що виникають відповідно до ситуації, та відповідей.

За умови правильно організованого життя і діяльності дитини мовлення стає засобом спілкування вже в ранньому віці. Якщо дитина відчуває дефіцит спілкування в ранньому віці або наявна його обмеженість, бідність, дитині важко буде опанувати науку спілкування, важко навчитися спілкуватися з іншими людьми. Можна сказати, що примітивний характер діяльності дитини призведе до проблем у спілкуванні: можуть проявлятися агресивно спрямовані

форми поведінки (бійки, сварки, конфлікти), спілкування може не супроводжуватиметься мовленням.

Повноцінне формування комунікативної функції мовлення та розвиток комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку відбувається за умови якісної роботи мовленнєво-слухового та мовленнєво-рухового аналізаторів, які тісно пов'язані з аналітико-синтетичною діяльністю, і загально-функціональними психологічними механізмами, а саме пам'яті, уваги, мислення, сприймання. Порушення будь-якого з зазначених компонентів є передумовою відхилень у формуванні розвитку мовленнєвої діяльності дитини [11]. В свою чергу, мовленнєва діяльність сприяє формуванню інтелектуального потенціалу дошкільника, підвищує його пізнавальний інтерес та збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички [13].

У структурі спілкування як комунікативної діяльності виділяють наступні компоненти:

- 1) предмет спілкування (інша людина, партнер як суб'єкт);
- 2) потреба в спілкуванні (прагнення людини до пізнання й оцінки інших людей, а через них з їх допомогою – до самопізнання і самооцінки);
- 3) комунікативні мотиви (те, заради чого відбувається спілкування);
- 4) дії спілкування (одиниця комунікативної діяльності, цілісний акт адресований іншій людині і спрямований на нього як на свій об'єкт);
- 5) завдання спілкування (мета, на досягнення якої в даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються в процесі спілкування);
- 6) засоби спілкування (операції, за допомогою яких здійснюються дії спілкування);
- 7) продукти спілкування (утворення матеріального і духовного характеру, що створюються в результаті спілкування) [44].

1.2. Формування комунікативної функції мовлення в онтогенезі та в умовах дизонтогенезу

Оволодіння мовленням, яке відбувається у дошкільному віці, суттєво випереджає усвідомлення мовної діяльності і лексичного складу мовлення.

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку відбувається в різних аспектах: 1) соціальний – удосконалюється практичне вживання мовлення в процесі спілкування з дорослими і однолітками; 2) семантичний розвиток – мовлення сприяє розвитку мислення і стає основою якісного перетворення психічних процесів; 3) проходить два етапи, що змінюються послідовно – спочатку дитина пасивно оволодіває словом, розуміє мовлення, але ще не вміє говорити, потім активно формується вміння використовувати мовлення; 4) виділяють форми мовленнєвої діяльності – ситуативне мовлення, контекстне, (зв'язне) мовлення, пояснювальне мовлення.

За визначенням А. М. Богуш, результатом сформованості як мовної, так і мовленнєвої компетенцій є комунікативна компетенція, під якою розуміють комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватись у ситуації спілкування, ініціативність у спілкуванні [7].

Серед функцій мовлення, які є основними у дошкільному віці, виділяють комунікативну або функцію спілкування. З раннього дитинства дошкільники користуються мовою як засобом спілкування. Спочатку спілкування відбувається лише з близькими або добре знайомими людьми з приводу конкретної ситуації, в якій діти беруть участь [56].

Після народження у дитини з'являються відповідні реакції на голос матері, потім розвиваються голосові реакції дитини і виникають перші заклики – спроби привернути увагу дорослого до себе за допомогою голосу. Це є перші ознаки спілкування, комунікації.

Приблизно в п'ять місяців у дитини виникає акт хапання, що є першою організованою спрямованою дією. З актом хапання безпосередньо пов'язано

виникнення предметного сприйняття: дитина хапає, сприймає предмети, починає розуміти перші слова. У цей період у дорослого з'являється можливість керувати орієнтуванням дитини [56].

До 12 місяців малюк стає на ніжки, починає ходити, розширюється простір дитини, розвиваються дії з предметами, з'являється найважливіше новоутворення дитинства – дитина промовляє перше слово. Ходьба і різноманітна предметна діяльність малюка зумовлюють появу мовлення, що сприяє спілкуванню, яке, в свою чергу, стає формою організації предметної діяльності, засобом предметної діяльності, знаряддям для оволодіння традиційними способами використання предметів. Спілкування продовжує інтенсивно розвиватися і ставати мовленнєвим [8].

У період переходу від дитинства до раннього дитинства спілкування виникає або на основі задоволення основних потреб дитини, або в зв'язку із самостійною діяльністю дитини з різними предметами, або треті на ґрунті орієнтування в світі предметів та явищ, що ще не доступні малюкові безпосередньо, проте вже зацікавили її [8, 56].

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність дитини двох-трьох років встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми [42].

У три роки світ дитячого життя зі світу, щоб був обмежений предметами, перетворюється в світ дорослих людей. Значно розширюється і коло життєвих відносин, змінюється спосіб життя дитини, формуються нові відносини з дорослими і нові види діяльності. Виникають нові завдання спілкування, які полягають у передачі дитиною дорослому своїх вражень, переживань, задумів [8].

Реалізація функції спілкування (комунікативної функції мовлення) у дітей дошкільного віку здійснюється за допомогою ситуативного мовлення, яке складається з питань. Питання, зазвичай, виникають у процесі діяльності, під час ознайомлення з новими предметами, явищами. Питання виникають тоді, коли є певна потреба, потреба висловлювати певні вимоги. Ситуативне

мовлення може бути зрозуміле співрозмовнику тільки за умови врахування ним ситуації про яку йдеться, особа, яка не знає ситуації, ситуативне мовлення не розуміє.

Дитина розповідає про побачене короткими, неповними реченнями, замінює велику кількість слів (особливо прикметників, прислівників) жестами і діями, які щось зображають, а назви предметів або істот – займенниками. Якщо той, хто слухає спробує уточнити почуте або з'ясувати подробиці події, це викликає в дитини незадоволення. Згодом під впливом людей, з якими дитина спілкується, її ситуативне мовлення трансформується у мовлення, що є зрозумілим слухачам. У мовленні дитини з'являються іменники замість постійно вживаних займенників, що надає мовленню певної ясності та зрозумілості.

П'ятирічні діти ситуативний виклад супроводжують додатковими поясненнями, щоб співрозмовник їх правильно зрозумів, уточнюють свою розповідь, пояснюючи необхідне, наприклад, «Потім він, Іванко, почав малювати». Такі пояснення є новим етапом у мовленнєвому розвитку дитини, що удосконалює функцію спілкування.

У процесі зміни стосунків з оточенням, виникнення самостійної практичної діяльності, у процесі спілкування з дорослими й однолітками, розвитку самостійної діяльності у дитини виникає необхідність передавати свої враження, домовлятися про майбутню спільну діяльність, розповісти про реалізовану роботу тощо. Тобто, виникає потреба, щоб її мовлення було зрозумілим незалежно від ситуації під час безпосереднього спілкування. Поступово ситуативне мовлення поступається місцем контекстному (зв'язному) мовленню, що описує ситуацію, зрозумілу за відсутності безпосереднього її сприймання, зміст якого є зрозумілим співрозмовнику на основі мовних засобів. Контекстне мовлення потребує розгорнутого, детального, логічного викладу, нових граматичних форм, без яких не зрозумілі переказ творів, розповіді про цікавий випадок, опис предмета тощо [56].

Залежно від характеру і змісту спілкування дитина користується контекстним і ситуативним мовленням залежно від характеру і змісту спілкування: ситуативне мовлення домінує у розповідях на теми із власного побуту, під час переказу з опорою на картинки.

У середньому дошкільному віці діти оволодівають контекстним мовленням під впливом систематичного навчання, вирішальну роль в якому відіграє мовний зразок дорослого. На заняттях діти засвоюють нові мовні засоби і форми із мовлення дорослих.

Високого рівня контекстне мовлення досягає у старшому дошкільному віці, коли діти набувають здатності відповідати на питання точними чіткими непоширеними та поширеними реченнями, адекватно оцінювати висловлювання (відповіді) однолітків, доповнювати їх. У 6 років діти можуть скласти описову розповідь на певну тему, розповідь є послідовною і чіткою. Подальший розвиток контекстного мовлення відбувається у шкільному віці.

Мовлення, що спирається на розвиток мислення, є ще вищим рівнем становлення мовлення дитини, це – пояснювальне мовлення. Воно передає складний зміст, вимагає певної послідовності викладу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків у ситуації та відображення їх у мовленні. Це зумовлено потребою старшого дошкільника пояснити однолітку зміст майбутньої гри, будову іграшки тощо. У дошкільному віці цей вид мовлення лише починає розвиватися, тому дитині дуже важко вислухати до кінця пояснення дорослого, вона прагне швидше розпочати гру, не засвоївши пояснення її умов і правил [56].

У дошкільному віці діти мають бажання обмінятися радісними емоціями, розповісти про події, тому шукають в однолітках партнера. У віці 5-6 років у дітей переважають мотиви ділового співробітництва, але одночасно підвищується значення пізнавальних мотивів. Дошкільники 6-7 років діти вже обговорюють з однолітками серйозні життєві питання, шукають загальні рішення, тобто збільшується роль пізнавальних мотивів [8].

Спілкування між дитиною і дитиною та між дитиною і дорослим здійснюється за допомогою різноманітних засобів. Основні категорії засобів спілкування з'являються у дитини в певному порядку і складають основні комунікативні операції в дошкільному дитинстві.

1. Експресивно-мімічні засоби: міміка, виразні рухи рук і тіла, погляд, виразні вокалізації.

2. Предметно-дієві засоби: локомоторні рухи, предметні рухи, поза, наближення, віддалення, вручення предметів, притягання до себе і відштовхування від себе дорослого тощо.

3. Мовленнєві засоби: висловлювання, питання, відповіді, репліки тощо [44].

У спілкуванні з однолітками та дорослими дитина використовує всі вищі зазначені засоби, якими вона вже оволоділа. Ті чи інші засоби спілкування дитина вживає залежно від завдання, яке дитина розв'язує в даний момент, і залежно від своїх індивідуальних переваг.

Загальне недорозвиток мовлення – це різні, складні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовної системи, що відносяться до її звукової і смислової сторони, при нормальному слуху та інтелекті [73].

Висловлювання дітей із загальним недорозвитком мовлення бідні і однотипні за змістом, частіше діти називають або перелічують предмети та дії, іноді – ознаки. Діти не чітко уявляють значення багатьох слів, замінюють їх словами схожими за змістом. Граматична будова мовлення також є несформованою, діти не завжди правильно вживають відмінкові закінчення, припускаються помилок в узгодженні слів, вживанні однини і множини іменників, прийменників, роду дієслів та прикметників тощо. Спостерігаються порушення звукоскладової структури слів особливо слів зі збігом приголосних. Фонематичні процеси є несформованими або сформовані на низькому рівні, діти з труднощами диференціюють слова з опозиційними звуками, діти не готові до звукового аналізу і синтезу. Самостійне зв'язне контекстне мовлення

дітей із загальним недорозвитком мовлення є недосконалим за своєю структурно-семантичною організацією, у них недостатньо розвинене вміння зв'язно і послідовно викладати свої думки. Обмежений обсяг і спрощений вигляд набору слів і синтаксичних конструкцій обумовлюють значні труднощі в програмуванні висловлювання, в синтезуванні окремих елементів в структурні цілісності і в доборі матеріалу для повідомлення. Через це під час спілкування в дитини з'являються тривалі паузи, пропуски окремих смислових ланок [17]. Діти не вміють ініціювати діалог, не можуть привернути увагу співрозмовника, підтримувати мовленнєвий контакт, не вдається дітям почати і закінчити комунікацію [72].

Все вищесказане обумовлює особливості процесу формування комунікативної функції мовлення, функції спілкування дитини із загальним недорозвитком мовлення. Під час сумісної діяльності мовленнєва продукція дітей є «неякісною», у дітей проявляється небажання включатися в ситуацію спілкування, слухати інших та говорити самому, має місце обмеженість мовленнєвих контактів з однолітками та дорослими, зниження мовленнєвої активності. Недорозвинення засобів мовлення знижує рівень сформованості комунікативної функції, рівень спілкування, сприяє виникненню таких психологічних особливостей як замкнутість, боязкість, нерішучість, обмежує контактність, сповільнене включення в ситуацію спілкування, невміння підтримувати бесіду, вслухатися в чуже мовлення тощо [72].

У логопедії накопичено чимало даних про те, що ще однією перешкодою для спілкування є не сам дефект, а то, як дитина реагує на нього, як вона його оцінює. При цьому ступінь фіксованості на дефекті не завжди корелює зі ступенем тяжкості мовленнєвого порушення.

Різні рівні мовленнєвого розвитку дітей обумовлюють й різне ставлення до комунікації, різний ступінь сформованості комунікативної функції мовлення. Виділяють кілька рівнів розвитку комунікації, сформованості комунікативної функції мовлення.

Перший рівень характеризується високим ступенем оволодіння універсальними засобами комунікації. Дитина виявляє увагу до співрозмовника, своєчасно реагує на репліки партнера, звернення і відповідні репліки орієнтовані на партнера. Діти за змістом повідомлення та ситуації використовують міміку і жести.

Другий рівень оволодіння універсальними засобами комунікативної діяльності характеризується оволодінням багатьма комунікативними діями, проте у них відзначаються байдужий погляд, байдужий, незацікавлений вираз обличчя. Діти перебивають співрозмовника, проявляючи нетерпіння. Це свідчить про недостатність самоконтролю, що веде до неузгодженості, розпаду спільної діяльності. У мовленні дітей зустрічаються грубі аграматизми, використовуються вульгарні вирази.

Відмінною рисою низького рівня володіння універсальними комунікативними засобами є присутність у багатьох випадках стійкої недобррозичливості, негативізму по відношенню до інших. Міміка знаходиться в прямій залежності від загального емоційного настрою.

Якісними особливостями розвитку комунікативних умінь дошкільнят і загальним недорозвитком мовлення є:

- мала активність, відсутність ініціативи в спілкуванні;
- низький рівень вербальної комунікативної активності;
- практична відсутність здатності формулювати і за допомогою вербальних засобів спілкування передавати свої думки;
- наявність страхів перед вербальними контактами з однолітками і дорослими;
- серйозні труднощі в організації власної мовленнєвої поведінки, що негативно позначаються на спілкуванні з оточуючими.

1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб формування комунікативної функції мовлення і дітей з мовленнєвими порушеннями

До методики корекційного навчання з формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення включають ігри-заняття, дидактичні, настільні, розвиваючі, ейдетичні ігри та вправи, сюжетно-рольові ігри, ігри на розвиток зорового, слухового, рухового, складового, граматичного, лексичного, синтаксичного прогнозування, конструктивно-будівельні ігри, конструювання з природного матеріалу, народні, рухливі ігри [15].

Гру як один із найважливіших засобів розвитку мовлення дітей розглядає Н. В. Савінова. На думку вченого, в іграх діти використовують усі форми усного мовлення: розмовне мовлення, монолог, пояснення, опис, міркування, розповідь. У грі дітям доводиться слідувати за своїм мовленням, оцінювати і контролювати мовлення інших гравців і персонажів, зіставляти нормативні і ненормативні вислови [63].

Умовами успішного розвитку спілкування є розвиток сюжетно-рольової гри, особливості пізнавальної сфери (подолання егоцентризму) і формування довільної поведінки, уміння опосередкувати свою поведінку певними нормами і правилами.

Сюжетно-рольова гра – образна гра за певним задумом дітей, що розкривається через відповідний сюжет (утілені в певних подіях образні відтворення задумів) та розігрування ролей. Такі ігри надзвичайно різноманітні й відображають конкретні соціально-історичні, географічні, побутові умови життя людини. У сюжетно-рольовій грі діти беруть на себе трудові або соціальні функції дорослих людей і відтворюють (або моделюють) умови життя дорослих і відносини між ними в спеціально створюваних ними ігрових умовах [50, 62].

Найкращих результатів формування соціально-комунікативної компетентності дитини старшого дошкільного віку можна досягти, граючись із

нею, оскільки кожна гра виконує важливу комунікативну функцію [51]. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом. У процесі гри в дітей формуються навички зосереджуватися, бути самостійною, розвивається увага, пам'ять, жадоба до пізнання, поглиблюється раніше набутий досвід, розвивається фантазія [66].

В процесі ігрової діяльності діти позначають і супроводжують свої дії словом, висловлюють власні думки та почуття, вживають слово, утворюють фразу, будують висловлювання, репліку в діалозі, самостійне судження, перефразовують, вступають у контакт з іншими учасниками гри, ведуть з ними ігровий діалог, складають текст [21].

Дитина має навчитися встановлювати вербальні та невербальні зв'язки з однолітками та дорослими, щоб у майбутньому відчувати себе комфортно, впевнено, спокійно, спілкуючись з ними в різноманітних життєвих ситуаціях. Відтворити будь-які життєві ситуації умовно допомагає сюжетно-рольова гра, яка приваблює дитину тим, що у грі вона відчуває певну внутрішню свободу, тут все підкоряється їй, дитина з усім (предметами, діями, відносинами) може впоратися, що в практичній реальній діяльності досягається важко. Сюжетно-рольова гра нічого не вимагає від дитини, результат гри не продуктивний, а дії і результат гри приносить дитині задоволення.

Саме у сюжетно-рольовій грі дитина засвоює правила комунікативної поведінки, спрямованої на партнерів у спільній діяльності; діти вчаться взаємодіяти з однолітками, розв'язувати комунікативні завдання.

Граючись у сюжетно-рольову гру, дитина опановує простір через спілкування з дорослими та однолітками, вчиться самостійно планувати, виконувати та контролювати власну діяльність. Сюжетно-рольова гра є синтетичним видом діяльності, що інтегрує у собі різні складові особистісного розвитку дитини.

Сюжетно-рольові ігри науковці відносять до ігор творчого характеру, доводять, що ігри є основним засобом розвитку мовлення дітей [68]. У сюжетно-рольовій грі дитина вголос розмовляє з однолітками або з іграшками,

наслідує звукам (рев мотора машини) і голосам звірів (мукання корови, іржання коня). Педагог під час організації гри і під час самої гри обов'язково розмовляє з дитиною (дітьми), в наслідок цього навіть у дитини, яка розмовляє мало, виникає потреба у мовленнєвому спілкуванні, вона має про щось запитати, повідомити щось, відповісти. За умови правильної організації гри педагог спонукає дітей до запитань з приводу тієї чи іншої іграшки, картинки, певної дії, розвиваючи таким чином їх мовленнєву активність, формуючи комунікативної функцію мовлення. У сюжетно-рольовій грі дитина відтворює окремі сторони навколишньої дійсності, що вимагає активного застосування вербальних засобів: дитина має словом позначити (назвати) предмети, явища, дії і відносини. Рольові та реальні відносини, що встановлюються між дітьми у сюжетно-рольовій грі, стимулюють дітей до спілкування, яке розгортається головним чином у процесі спільної гри. Граючи разом, діти починають враховувати бажання і дії іншої дитини, відстоювати свою точку зору, будувати і реалізовувати спільні плани. Можна сказати, що в ігровій діяльності з відтворенням сюжету та розподілом ролей задовольняється потреба дитини у грі словом. Слово допомагає дитині виявити свої думки і почуття, зрозуміти переживання партнерів, погоджувати з ними свої дії. Дитина позначає словом свої дії, і цим самим осмислює їх; користується словом і щоб доповнити дії, висловити свої думки і почуття. У старшому дошкільному віці іноді цілі епізоди створюються за допомогою слова.

Сюжетно-рольова гра як гра творчого характеру дає можливість урізноманітнити логопедичні заняття, зробити їх більш цікавими та доступними для дітей. Правильно організовані заняття з використанням гри стають для дітей цікавою діяльністю, джерелом нових знань та емоційних переживань, які сприяють розвитку мислення, збагачують словник дітей, допомагають засвоїти основні закономірності граматичної сторони мовлення, сприяють формуванню комунікативної функції мовлення. Творчі ігри спонукають дитину до діалогу, до комунікації, до передачі інформації. Наслідуючи мовлення дорослих, дитина поступово засвоює норми та правила

мовленнєвого етикету, звертання, закріплює вміння ставити запитання та відповідати, розповідати, повідомляти, слухати.

За даними досліджень проведених сучасними фахівцями у дітей із загальним недорозвитком мовлення і ігрова діяльність утруднена, що проявляється в недосконалоості ігрових дій, труднощах зосередження на грі, нестачі творчого підходу до сюжету, а також в складності встановлення контакту з партнерами по ігровій діяльності [5].

Під час організації творчих ігор логопед заохочує дітей створювати розгорнуті сюжети на побутові теми: «Дитячий садок», «Сім'я», «Поліклініка», в яких діти набувають досвіду взаємовідносин, необхідних для життя в колективі, засвоюють прості етичні норми [62].

Діти, граючи в сюжетно-рольові ігри, мають змогу набути досвіду комунікативної поведінки у процесі взаємодії з однолітками, завдяки тому, що сюжетно-рольові ігри є колективними, діти [59].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Основна визначальна функція мови та мовлення – комунікативна. Мова виникла з потреб комунікації, спілкування і вся її організація підпорядкована цим потребам.

Комунікативна функція є найважливішою функцією мовлення, котрій підпорядковуються всі інші функції, у комунікативній функції криється початок всіх основних мовленнєвих функцій. На початкових етапах розвитку мовлення виконує роль засобу комунікації, а лише потім на цій основі стає знаряддям мислення та довільної регуляції дитиною власної поведінки.

За умови правильно організованого життя і діяльності дитини мовлення стає засобом спілкування вже в ранньому віці. Реалізація функції спілкування (комунікативної функції мовлення) у дітей дошкільного віку здійснюється за допомогою ситуативного мовлення, яке складається з питань. У середньому дошкільному віці діти оволодівають контекстним мовленням під впливом систематичного навчання, вирішальну роль в якому відіграє мовний зразок дорослого. Високого рівня контекстне мовлення досягає у старшому дошкільному віці, коли діти набувають здатності відповідати на питання точними чіткими непоширеними та поширеними реченнями, адекватно оцінювати висловлювання (відповіді) однолітків, доповнювати їх. Ще вищим рівнем становлення мовлення дитини є пояснювальне мовлення, що передає складний зміст, вимагає певної послідовності викладу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків у ситуації та відображення їх у мовленні.

Отже, комунікативна функція мовлення є провідною, це функція спілкування, що реалізується в процесі обміну інформацією між людьми. Комунікативна функція мовлення охоплює здатність дитини до обміну думками, потребу в комунікації, обмін емоціями, налагодження практичної взаємодії. Здібності дитини до спілкування, до комунікації є певною мірою ознакою її психічного розвитку.

Якісними особливостями розвитку комунікативних умінь дітей із загальним недорозвитком мовлення є: мала активність, відсутність ініціативи в спілкуванні; низький рівень вербальної комунікативної активності; практична відсутність здатності формулювати і за допомогою вербальних засобів спілкування передавати свої думки; наявність страхів перед вербальними контактами з однолітками і дорослими; серйозні труднощі в організації власної мовленнєвої поведінки, що негативно позначаються на спілкуванні з оточуючими.

Отже, в логопедичній літературі зазначається наявність у дітей з недорозвитком мовлення стійких порушень спілкування, що супроводжуються незрілістю окремих психічних функцій, емоційною нестійкістю, зниженою рухливістю когнітивних процесів.

Як один із найважливіших засобів розвитку мовлення дітей розглядають сюжетно-рольову, тому що кожна гра виконує важливу комунікативну функцію. Сюжетно-рольові ігри допомагають виробити почуття рідної мови і вміння правильно вимовляти слова, легко засвоювати його граматичні норми, збагатити словник. Вони дають дітям певний обсяг знань і вчать їх володіти цими знаннями; розвивають творчу активність, самостійність мислення; допомагають у ігровій формі вирішувати розумові завдання, долаючи при цьому певні труднощі мовленнєвого розвитку, комунікації.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1. Дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями

Перед тим, як розробити методику формування комунікативної функції мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями та впровадити її, нами було проведено дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей даної категорії. Метою, що поставлена нами під час констатувального етапу дослідження, стало виявлення рівня сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Для реалізації вищезазначеної мети ми обрали методику «Вивчення рівня мовленнєвої комунікації» М. О. Поваляєвої, методику вивчення уміння вести діалог І. А. Бізікової [6], методику виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня О. І. Брянської [16], методику діагностики розвитку спілкування з однолітками І. О. Орлової та В. М. Холмогорова [30], методику вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності Г. А. Цукерман «Рукавички».

Участь у дослідженні взяли діти ЗДО №3 «Калинка» Сумської міської ради м. Суми із загальним недорозвитком мовлення, які зараховані до логопедичної групи. Нами сформовано дві групи – основну групу (ОГ) та групу (КГ), до складу кожної з них увійшло по 5 дітей. Участь дітей у дослідженні була погоджена з батьками.

Методика М. О. Поваляєвої спрямована на вивчення комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку. Методика передбачає проведення

спостереження за вільним спілкуванням дітей. Під час спостереження ми звертали увагу на характер спілкування, ініціативність, вміння вступати, вести та підтримувати діалог (слухати співрозмовника, розуміти), ясно висловлювати свої думки.

Автор виділяє високий, середній та низький рівні розвитку комунікативних умінь і навичок дітей, що визначаються як бальна сумарна оцінка наступних характеристик:

- легкість входження в контакт з дітьми і дорослими;
- активність у спілкуванні (прагнення до спілкування за власним бажанням, ініціатива у спілкуванні);
- використання форм мовленнєвого етикету;
- уміння розуміти мовлення та слухати;
- уміння будувати спілкування з урахуванням ситуації;
- уміння вести діалог (ставити запитання, відповідати, слухати);
- ясність і послідовність вираження своїх думок.

Прояв кожного з критеріїв педагогом оцінювався в балах від 0 (найменший прояв) до 3 (найбільший прояв) (Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Критерії оцінювання дітей за методикою М. О. Поваляєвої

Бали Критерій	3 бали	2 бали	1 бал	0 балів
легкість входження в контакт з дітьми і дорослими	дитина легко входить в контакт з дітьми та дорослими	дитина поступово входить в контакт з дітьми та дорослими	дитина важко встановлює контакт з дітьми та дорослими	дитина не контактує з дітьми та дорослими
активність у спілкуванні	прагне до спілкування за власним бажанням, є ініціатором спілкування	бере участь у спілкуванні, частіше, за ініціативою інших	бере участь у спілкуванні за ініціативою інших	малоактивна, не бере участі в спілкуванні
використання форм	активно та вільно	вміння користуватися	зрідка користується	не користується

мовленнєвого етикету	користується формами мовленнєвого етикету	формами мовленнєвого етикету є нестійким	формами мовленнєвого етикету	формами мовленнєвого етикету
уміння розуміти мовлення та слухати	вміє слухати і розуміти мовлення	слухає та розуміє мовлення	неуважно слухає та відповідно, розуміє не весь зміст	не вміє слухати та не розуміє мовлення
уміння будувати спілкування з урахуванням ситуації	легко будує спілкування з урахуванням ситуації	не завжди будує спілкування з урахуванням ситуації	частково будує спілкування з урахуванням ситуації	не будує спілкування з урахуванням ситуації
уміння вести діалог	дитина легко веде діалогічне спілкування	дитина веде діалогічне спілкування	дитина веде діалогічне спілкування обмежено	дитина не веде діалогічне спілкування
ясність і послідовність вираження своїх думок	ясно і послідовно висловлює свої думки, вміє домовлятися	недостатньо ясно і послідовно висловлює свої думки, вміє домовлятися	недостатньо ясно і непослідовно висловлює свої думки, не завжди вміє домовлятися	не вміє послідовно викладати свої думки, точно передавати їх зміст, не вміє домовлятися

За сумою отриманих балів визначався рівень розвитку комунікативних умінь і навичок дітей.

Високий рівень (17-21 бал): дитина легко вступає в контакт з дітьми та дорослими, є активною в спілкуванні, користується формами мовленнєвого етикету, вміє слухати та розуміє мовлення, будує спілкування з урахуванням ситуації, веде діалогічне спілкування (ставить запитання, відповідає), ясно і послідовно висловлює свої думки.

Середній рівень (10-16 балів): дитина поступово вступає в контакт з дітьми та дорослими, бере участь у спілкуванні частіше за ініціативою інших, користується формами мовленнєвого етикету не завжди, дитина слухає і розуміє мовлення, проте спілкування не завжди будує з урахуванням ситуації,

не завжди веде діалогічне спілкування (ставить запитання, відповідає), недостатньо ясно і послідовно висловлює свої думки.

Низький рівень (0-9 балів): дитина з труднощами вступає в контакт з дітьми та дорослими, малоактивна у спілкуванні з дітьми і педагогом, рідко користується формами мовленнєвого етикету, часто спілкування буде без урахування ситуації, не вміє вести діалог, не вміє ясно і послідовно висловлювати свої думки.

Методика О. І. Брянської спрямована на виявлення рівня сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку; методика містить чотири завдання.

Завдання 1 спрямоване на виявлення загального уявлення дитини про ввічливість.

Завдання має вигляд запитання – відповідь.

(Запитання, на які педагог просить відповісти дитину: Яку людину називають ввічливою? Які ввічливі слова ти знаєш? Чому їх називають «чарівними» (твоя думка)?)

Оцінювання результатів відбувалось за рівнями.

Високий рівень: дитина відповіла на всі запитання.

Середній рівень: дитині потрібна була допомога педагога.

Низький рівень: у дитини мають місце слабкі, недостатньо сформовані уявлення.

Завдання 2 спрямоване на виявлення наявності в пасивному словнику дитини формули мовленнєвого етикету.

Завдання передбачало прослуховування дитиною на слух речень, які зачитує педагог, та знаходження в них ввічливих слів; кожне таке слово дитина позначає фішкою (кладе на стіл).

(Речення:

Друже, будь ласка, чи допоможеш ти мені?

Доброго ранку, діти!

Мамо, дякую тобі!

Щасливої дороги, сестро!

Тато, дякую тобі за допомогу.

Будь ласка, подай мені олівець.

Будь ласка, допоможи мені полити квіти.

Максиме, дякую, тобі за цукерки!

Бабусю, пробач мене, я забруднився.

Добраніч, братику!)

Оцінювання результатів відбувалось за рівнями.

Високий рівень: дитина визначила ввічливі слова в усіх реченнях.

Середній рівень: дитина визначила ввічливі слова в 6-7 реченнях.

Низький рівень: дитина визначила ввічливі слова менше, ніж в 5 реченнях.

Завдання 3 спрямоване на вивчення вміння підбирати формулу мовного етикету відповідно до ситуації.

Завдання передбачало прослуховування дітьми історії про хлопчика і дівчинку (Петрика і Марійку) та промовляння доречних ввічливих слів

(Ситуація «Прохання». Діти виготовляють аплікацію до Нового року. Петрику потрібний зелений папір для ялинки. Як Петрик може попросити папір у Марійки?

Ситуація «Привітання». Діти приходять у дитячий садок і вітаються з вихователькою. Як вони це роблять?)

Оцінювання відбувається шляхом визначення відповідних рівнів.

Високий рівень: дитина повністю виконала завдання.

Середній рівень: дитина потребувала допомоги.

Низький рівень: у дитини слабкі, недостатньо сформовані вміння підбирати адекватну ситуації формулу мовного етикету.

Завдання 4 спрямоване на вивчення вміння дітей контролювати свою поведінку, слухати і чути співрозмовника, адекватно ставитися до висловлювання співрозмовника.

Завдання передбачає спостереження за дитиною (з спілкуванням), в ході якого педагог з'ясовує, як дитина вступає в спілкування з однолітками, чи вміє слухати співрозмовника і спокійно висловлювати свою думку, чи вміє обирати потрібні тон, жести, міміку, яку замає позу, як розміщується, чи вміє контролювати себе під час спілкування із однолітками, чи вміє розуміти емоційний настрій співрозмовника та чи висловлює своє ставлення, як дитина висловлює своє ставлення до неетичних виразів співрозмовника.

Оцінювання відбувається шляхом визначення відповідних рівнів.

Високий рівень: дитина самостійно вживає формули мовленнєвого етикету адекватно ситуації спілкування, слухає та чує співрозмовника, правильно добирає невербальні засоби спілкування.

Середній рівень: дитина вміє слухати співрозмовника, але не завжди виходить контролювати свою поведінку, не завжди доречно обирає невербальні засоби спілкування.

Низький рівень: дитина проявляє у спілкуванні нестриманість, часто вступає в конфлікти, нав'язує свою думку.

Після проведення всіх чотирьох завдань, отримані результати були оброблені і виділені три рівні розвитку комунікативної компетентності дітей.

Високий рівень: дитина проявляє ініціативу в організації спілкування, мовлення емоційно забарвлене, дитина володіє засобами невербального спілкування та самостійно вживає формули мовленнєвого етикету адекватно ситуації спілкування, володіє елементарними навичками телефонної розмови, виявляє нетерпимість до неетичних висловлювань співрозмовника.

Середній рівень: дитина вживає в мовленні елементарні слова вітання, прощання, подяки, мовлення інтонаційно виразне, дитина не має достатньо сформованих навичок телефонної розмови, не завжди вміло використовує формули мовленнєвого етикету, вміє слухати співрозмовника, але не завжди виходить контролювати свою поведінку, висловлює неприйняття до неетичних висловлювань співрозмовника, міміка та жести недостатньо розвинені.

Низький рівень: дитина використовує в мовленні ввічливі слова тільки при нагадуванні з боку дорослого, у пасивному словнику є уявлення про слова мовленнєвого етикету, інтонація мовлення і міміка невиразні, не сформовані навички телефонної розмови, у спілкуванні дитина проявляє нестриманість, часто вступає в конфлікти, нав'язує свою думку.

Методика І. А. Бізікової спрямована на вивчення умінь дітей вести діалог.

Методика передбачає спостереження за мовленням дитини в повсякденному спілкуванні та самостійній ігровій діяльності дітей. У ході спостереження увагу звертають на уміння ставити запитання, уміння відповідати на запитання у відповідності з темою та ситуацією спілкування, повідомляти співбесідникам свою думку, виражати прохання, поради, пропозиції, уміння повідомляти про свої почуття, ділитися новинами, вести діалог у відповідності з правилами мовленнєвого етикету.

Під час спостереження відбувалось оцінювання певних характеристик через визначення певних балів.

1. Уміння ставити запитання.

5 балів – у мовленні дитини присутні питання ділового, пізнавального та соціально-особистісного змісту;

4 бали – у мовленні дитини присутні запитання ділового та пізнавального характеру, зрідка дитина використовує запитання соціально-особистісного змісту;

3 бали – у мовленні дитини присутні однобічні питання (за ситуацією);

2 бали – дитина майже не ставить запитання.

2. Уміння відповідати на запитання відповідно темі та ситуації спілкування.

5 балів – дитина відповідає комунікативно, цілеспрямовано, змістовно, відповідно темі та ситуації;

4 бали – дитина зрідка відмовляється відповідати на запитання однолітків;

3 бали – дитина відмовляється відповідати на запитання дорослих і на запитання однолітків, відповіді незмістовні;

2 бали – дитина відповідає без бажання.

3. Уміння повідомляти співрозмовникам власну думку.

5 балів – дитина спокійно, аргументовано висловлює свою думку;

4 бали – дитина не завжди може аргументовано висловити свою думку;

3 бали – дитина зрідка висловлює свою думку;

2 бали – з труднощами формулює думку.

4. Уміння висловлювати прохання, поради, пропозиції тощо.

5 балів – дитина легко та вільно звертається до співрозмовника з проханням, порадою, пропозицією тощо;

4 бали – дитина може висловити спонукання, але спостерігаються часткові труднощі під час формулювання деяких бажань, роз'яснень, запрошення, розповіді тощо;

3 бали – у дитини виникають труднощі у використанні спонукань, дитина не завжди адекватно формулює їх;

2 бали – у дитини уміння повідомляти співрозмовнику власну думку проявляються слабо або відсутні.

5. Уміння повідомляти співрозмовникам про свої почуття, ділитися новинами.

5 балів – дитина завжди охоче повідомляє про свої почуття, враження, ділиться новинами;

4 бали – дитина ділиться новинами з однолітками, близькими дорослими, висловлює скарги на однолітків;

3 бали – дитина іноді готова до спілкування за власною ініціативою, скаржиться на однолітків;

2 бали – дитина майже не використовує репліки-повідомлення, не вміє повідомляти, ділитися новинами.

6. Уміння вести діалог відповідно до правил мовленнєвого етикету.

5 балів – дитина використовує різноманітні варіанти мовленнєвого етикету, використовує їх мотивовано, доброзичливим тоном, звертається до певної особи;

4 бали – дитина використовує поодинокі форми мовленнєвого етикету, не завжди адресує їх та мотивує, іноді спостерігається недоброзичлива інтонація у висловлюваннях;

3 бали – дитина не в усіх ситуаціях спонукань використовує формули мовленнєвого етикету, іноді звертається по імені до дітей та вихователів, доброзичливість проявляє ситуативно;

2 бали – дитина майже не використовує формули мовленнєвого етикету, у спілкуванні переважає недоброзичливість.

За результатами спостереження з урахуванням балів за всіма критеріями визначається рівень розвитку в дітей уміння вести діалог.

Високий рівень (24-30 балів): у дитини сформовані уміння ставити запитання і відповідати на них, дитина уміє реагувати на повідомлення, висловлювати в спілкуванні з однолітками і дорослими прохання, поради, пропозиції тощо, висловлює готовність до виконання спонукання або відмовляється від виконання, дитина знає правила мовленнєвого спілкування.

Середній рівень (18-23 бали): у дитини недостатньо сформовані уміння ставити запитання і відповідати на них, дитина знає окремі правила мовленнєвого спілкування, епізодично проявляє уміння висловлювати в спілкуванні з однолітками і дорослими прохання, поради, пропозиції тощо, у дитини відсутня готовність до виконання спонукання, спостерігається недостатній інтерес до процесу спілкування, наявне обмежене використання засобів спілкування.

Низький рівень (12-17 балів): у дитини не сформовані уміння ставити запитання і відповідати на них, дитина знає окремі правила мовленнєвого спілкування, рідко проявляє уміння висловлювати в спілкуванні з однолітками і дорослими прохання, поради, пропозиції тощо, у дитини відсутня готовність

до виконання спонукання, відсутній інтерес до комунікативної діяльності і наявна байдужість до оточуючих.

Методика І. О. Орлової та В. М. Холмогорової «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» спрямована на виявлення рівня сформованості комунікативного досвіду дітей дошкільного віку.

Методика передбачає спостереження за діями дитини по відношенню до однолітків, результатом якого є оцінювання певних параметрів, а саме: інтересу до однолітків, ініціативності та активності під час сумісних дій та спілкування, просоціальних дій та засобів спілкування. Нами оцінювався останній параметр – засоби спілкування, тобто за допомогою чого дошкільник намагається привернути до себе увагу однолітків, залучення їх до спільних дій.

Показниками даного параметра експресивно-мімічні засоби (емоційна забарвленість дій дітей, розкутість однолітків) та активне мовлення (вигуки, окремі слова, фрази, речення, цілі висловлювання). Дані показники оцінювались за допомогою бальної системи.

Експресивно-мімічні засоби:

2 бали – дитина часто дивиться на однолітка, дії, що адресовані однолітку емоційно забарвлені, дитина поводить доволі розкуто, діти разом верещать, стрибають, кривляються, міміка яскрава, жвава, досить емоційно висловлює й негативні емоції;

1 бал – дитина інколи дивиться в очі однолітка, епізодично висловлює власний емоційний стан (сердиться чи посміхається), міміка дитини здебільшого є спокійною, жести використовує лише у відповідь на звернення однолітка;

0 балів – дитина не дивиться на однолітка, не виражає мімікою власних почуттів, байдужа до усіх звернень однолітка.

Активне мовлення:

4 бали – дитина використовує фрази, речення різної будови;

3 бали – дитина використовує слова;

2 бали – у дитини наявне автономне мовлення;

1 бал – дитина використовує лепетне мовлення

0 балів – дитина не вимовляє слів, не «лепече», не видає виразних звуків (ні за власною ініціативою, ні у відповідь на звернення однолітка чи дорослого).

Ступень розвитку спілкування з однолітками оцінювався за допомогою визначених рівнів.

Високий рівень (5-6 балів): дитина дивиться на однолітка, дії, що адресовані однолітку, емоційно забарвлені, дитина поводить доволі розкуто, міміка яскрава, жвава, у спілкуванні використовує фрази, речення різної будови.

Середній рівень (3-4 бали): дитина інколи дивиться в очі однолітка, епізодично висловлює власний емоційний стан, міміка дитини здебільшого є спокійною, жести використовує лише у відповідь на звернення однолітка, у спілкуванні дитина використовує слова, часто наявне автономне мовлення.

Низький рівень (0-2 бали): дитина не дивиться в очі однолітка, епізодично висловлює власний емоційний стан, міміка дитини здебільшого є спокійною, не виражає мімікою власних почуттів, часто є байдужою до усіх звернень однолітка, у спілкуванні дитина використовує лепетне мовлення або не вимовляє слів, не видає виразних звуків.

Методика Г. А. Цукерман «Рукавички» спрямована на вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності: уміння чути, слухати і розуміти партнера, планувати і узгоджено виконувати спільну діяльність, взаємно контролювати дії один одного, вміти домовлятися, вести дискусію, правильно висловлювати свої думки, уміння виділяти і відображати в мовленні послідовність власних дій, уміння повідомляти їх партнеру.

Методика передбачає спостереження за взаємодією дитини в іншими дітьми. Діти сідають парами, педагог пропонує дітям прикрасити білі рукавички олівцями так, щоб вони склали пару, тобто були б однаковими.

Під час спостереження оцінювалися наступні параметри:

- продуктивність спільної діяльності (ступінь схожості візерунків на рукавичках);
- уміння дітей домовлятися, приймати спільне рішення, переконувати, доводити тощо;
- взаємний контроль під час діяльності (чи помічають діти один у одного відхилення від початкового задуму, яка на це в дітей реакція);
- взаємодопомога під час малювання;
- емоційне ставлення до спільної діяльності – позитивне (працюють із задоволенням та інтересом), нейтральне (взаємодіють один з одним частково) або негативне (ігнорують один одного, сваряться та інше).

За результатами спостереження визначають рівень спілкування з однолітками в сумісній діяльності.

Високий рівень: рукавички прикрашені візерунком, що є однаковим або дуже схожим, діти активно обговорювали можливий варіант візерунку, доходять згоди щодо діяльності з розфарбовування рукавичок, слідкують за реалізацією задуму.

Середній рівень: рукавички прикрашені візерунком, що є схожими частковою, діти недостатньо активно обговорювали можливий варіант візерунку, проте доходять згоди щодо діяльності з розфарбовування рукавичок, не постійно слідкують за реалізацією задуму.

Низький рівень: рукавички прикрашені візерунками, в яких переважають відмінності або взагалі немає подібності, діти не намагалися домовитися або не змогли дійти згоди, кожен наполягав на своєму.

Проведення обстеження дітей з метою визначення рівня сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення було необхідним для того, щоб після формувального етапу дослідження констатувати певні зміни та виявити вплив сюжетно-рольової гри на формування зазначеної функції.

Дані обстеження за всіма методиками заносилися до протоколу, що складалися на кожну дитину окремо (Додаток А).

2.2. Аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей з мовленнєвими порушеннями

Після виконання завдань дітьми за методикою вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності Г. А. Цукерман «Рукавички» і методикою виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня О. І. Брянської та проведення спостережень за дітьми за методикою «Вивчення рівня мовленнєвої комунікації» М. О. Поваляєвої, методикою вивчення умінь вести діалог І. А. Бізікової і методикою діагностики розвитку спілкування з однолітками І. О. Орлової та В. М. Холмогорової нами було проведено кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Результати спостереження за дітьми з метою вивчення комунікативних навичок дітей за методикою М. О. Поваляєвої представлені в таблиці 2.2. і таблиці 2.3.

Таблиця 2.2.

Результати обстеження дітей за методикою М. О. Поваляєвої

Бали Параметр	3 бали		2 бали		1 бал		0 балів	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
легкість входження в контакт з дітьми і дорослими	0	0	1	2	2	1	2	2
активність у спілкуванні	0	0	2	2	2	2	1	1
використання форм мовленнєвого етикету	0	0	0	1	3	2	2	2
уміння розуміти мовлення та	0	0	0	0	3	2	2	3

слухати								
уміння будувати спілкування з урахуванням ситуації	0	0	1	1	3	2	1	2
уміння вести діалог	0	0	0	0	2	3	3	2
ясність і послідовність вираження своїх думок	0	0	0	1	1	1	4	3

Таблиця 2.3.

Рівні мовленнєвої комунікації (за методикою М. О. Поваляєвої)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	0	0	0	0
Середній рівень	0	0	1	20
Низький рівень	5	100	4	80

Аналіз результатів показав, що всі діти ОГ виявили низький рівень сформованості комунікативних навичок, в КГ таких дітей було 4. Середній рівень сформованості комунікативних навичок виявила 1 дитина КГ, високого рівня не досягла жодна дитина.

Нами оцінювалось характер спілкування, ініціативність, вміння вступати, вести та підтримувати діалог, ясно висловлювати свої думки.

Всі діти з труднощами вступали в контакт, не всі виявляли бажання спілкуватися, були малоактивними в спілкуванні, частково користувалися формами мовленнєвого етикету, часто спілкування будували без урахування ситуації (тут, зараз, ти і я), не проявили або проявляли на низькому рівні вміння ведення діалогу (відповідати на запитання в більшості дітей виходило краще,

ніж самим ставити запитання), діти не достатньо ясно, змістовно і послідовно висловлювали свої думки.

Результати обстеження з виявлення рівня сформованості комунікативної компетентності в дітей представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати обстеження дітей за методикою О. І. Брянської

Рівень Завдання	ВР		СР		НР	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
Завдання 1	0	0	2	3	3	2
Завдання 2	0	0	2	4	3	1
Завдання 3	0	0	1	0	4	5
Завдання 4	0	0	0	1	5	4

Результати обстеження дітей за методикою О. І. Брянської свідчать про сформованість комунікативної компетентності в дітей на середньому та низькому рівнях.

Під час відповіді на запитання педагога діти потребували допомоги з боку дорослого. Знаходження в реченнях ввічливих слів обмежувалось словом «будь ласка», більшість дітей визначили ввічливі слова менше, ніж в 5 реченнях. Підібрати доречне ввічливе слово відповідно до ситуації змогла лише одна дитина з допомогою педагога. У решти дітей вміння добирати адекватну ситуації формулу мовленнєвого етикету недостатньо сформовані, діти не мають міцних уявлень про правила мовленнєвого етикету. Діти вміють слухати співрозмовника, але вони не завжди могли контролювати свою поведінку, не завжди доречно обирали невербальні засоби спілкування, дехто з дітей проявляв у спілкуванні нестриманість.

Після проведення всіх чотирьох завдань, отримані результати були оброблені і виділені три рівні розвитку комунікативної компетентності дітей (Таблиця 2.5.).

Таблиця 2.5.

Рівні розвитку комунікативної компетентності дітей

(за методикою О. І. Брянської)

	ОГ		ГП	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	0	0	0	0
Середній рівень	1	20	1	20
Низький рівень	4	80	4	80

У ОГ 1 дитина досягла середнього рівня розвитку комунікативної компетентності, 4 дитини виявили низький рівень. У КГ показники є такими самими.

Результати обстеження дітей з метою вивчення їх умінь вести діалог за методикою І. А. Бізікової представлені в таблиці 2.6. та таблиці 2.7.

Таблиця 2.6.

Результати обстеження дітей за методикою І. А. Бізікової

Параметр \ Бали	5 балів		4 бали		3 бали		2 бали	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
уміння ставити запитання	0	0	0	0	2	2	3	3
уміння відповідати на запитання відповідно темі та ситуації спілкування	0	0	0	0	3	3	2	2
уміння повідомляти співрозмовникам власну думку	0	0	0	0	3	1	2	4
уміння висловлювати прохання, поради, пропозиції	0	0	0	0	1	0	4	5

уміння повідомляти співрозмовникам про свої почуття, ділитися новинами	0	0	0	0	0	1	5	4
уміння вести діалог відповідно до правил мовленнєвого етикету	0	0	0	0	1	2	4	3

Таблиця 2.7.

Рівні сформованості уміння вести діалог
(за методикою І. А. Бізікової)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	0	0	0	0
Середній рівень	0	0	0	0
Низький рівень	5	100	5	100

Діти ОГ та КГ виявили низький рівень сформованості уміння вести діалог.

Спостереження за діяльністю дітей показало, що в мовленні діти використовують в основному одноманітні питання за ситуацією, дехто дітей взагалі не задають питання, на запитання дорослих і на запитання однолітків відмовляється відповідати або відповідають без бажання, відповіді незмістовні. У спілкуванні діти іноді висловлюють свою думку, проте з труднощами її формулюють, також у дітей виникають труднощі у використанні та формулюванні спонукань. Діти зрідка спілкуються за власною ініціативою. Діти не в усіх ситуаціях використовують формули мовленнєвого етикету, іноді звертається по імені до дітей та вихователів. Загалом, у дітей відсутня

готовність до виконання спонукання, відсутній інтерес до комунікативної діяльності і наявна байдужість до оточуючих.

Результати обстеження дітей з метою вивчення рівня розвитку спілкування з однолітками за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової представлені в таблиці 2.8. та таблиці 2.9.

Таблиця 2.8.

Результати обстеження дітей за методикою І. О. Орлової та В. М.

Холмогорової

	2		1		0		4		3		2		1			
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
Експресивно-мімічні засоби			3	4	2	1										
Активне мовлення									3	2	3	3				

Таблиця 2.9.

Рівні розвитку спілкування з однолітками
(за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	0	0	0	0
Середній рівень	1	20	1	20
Низький рівень	4	80	4	80

У ОГ 1 дитина досягла середнього рівня розвитку спілкування з однолітками, 4 дитини виявили низький рівень. У КГ показники є такими самими.

Спостереження за дітьми показало, що діти інколи дивляться в очі співрозмовнику, епізодично висловлюють емоції, жести використовують лише у відповідь на звернення однолітка, спостерігається байдужість до звернень однолітків. У спілкуванні діти використовують слова, короткі фрази, часто використовують автономне мовлення.

Результати вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності за методикою Г. А. Цукерман «Рукавички» представлені в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Рівні сформованості вміння дитини спілкуватися з однолітками
в сумісній діяльності
(за методикою Г. А. Цукерман)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	0	0	0	0
Середній рівень	2	40	3	60
Низький рівень	3	60	2	40

У ОГ 2 дитини та в КГ 3 дитини виявили середній рівень сформованості вміння дитини спілкуватися з однолітками, низький рівень виявили 3 дитини ОГ та 2 дитини КГ.

Результати спостереження доводять, що діти недостатньо активно обговорювали можливий варіант візерунку, не всім дітям вдається домовитися або дійти згоди щодо діяльності з розфарбовування рукавичок, кожен наполягав на своєму, не постійно слідкують за реалізацією задуму, рукавички дітей прикрашені візерунком, що є схожими частковою, в двох парах дітей рукавички були прикрашені візерунками, в яких взагалі не було подібності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На констатувальному етапі дослідження нами було проведено дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Метою стало виявлення рівня сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Для реалізації вищезазначеної мети ми обрали методику «Вивчення рівня мовленнєвої комунікації» М. О. Поваляєвої, методику вивчення уміння вести діалог І. А. Бізікової, методику виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня О. І. Брянської, методику діагностики розвитку спілкування з однолітками І. О. Орлової та В. М. Холмогорова та методику вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності Г. А. Цукерман «Рукавички».

Участь у дослідженні взяли діти старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, які зараховані до логопедичної групи ЗДО №5 «Снігуронька» Сумської міської ради м. Суми. Нами сформовано дві групи – основну групу (ОГ) та групу (КГ).

Виконання завдань та проведення спостережень за дітьми дали змогу провести кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Всі діти з труднощами вступали в контакт, зрідка спілкуються за власною ініціативою, у дітей відсутній інтерес до комунікативної діяльності і наявна байдужість до оточуючих.

Діти були малоактивними в спілкуванні, частково користувалися формами мовленнєвого етикету, не проявили або проявляли на низькому рівні вміння ведення діалогу, діти не достатньо ясно, змістовно і послідовно висловлювали свої думки. Під час відповіді на запитання педагога діти

потребували допомоги з боку дорослого. Діти не завжди доречно обирали невербальні засоби спілкування.

У мовленні діти використовують в основному одноманітні питання за ситуацією, де то дітей взагалі не задають питання, на запитання дорослих і на запитання однолітків відмовляється відповідати або відповідають без бажання, відповіді незмістовні. У спілкуванні діти використовують слова, короткі фрази, часто використовують автономне мовлення, іноді висловлюють свою думку, проте з труднощами її формують.

Діти інколи дивляться в очі співрозмовнику, епізодично висловлюють емоції, жести використовують лише у відповідь на звернення однолітка.

Результати обстеження дітей доводять необхідність створення та реалізації методики формування комунікативної функції мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

РОЗДІЛ 3

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

3.1. Формування комунікативної функції мовлення і дітей з мовленнєвими порушеннями засобом сюжетно-рольової гри

Формувальний етап дослідження відбувався на базі ЗДО №5 «Снігуронька» Сумської міської ради. Спеціально організовані заняття проводились з дітьми основної групи у період з 10.12.2021р. по 23.02.2022р. (за планом заняття мали тривати до 10.03.2022 р.).

Впровадження методики використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення ґрунтується на реалізації основних принципів:

- *принцип наочності* (на заняттях використовували іграшки, ілюстративний матеріал, предмети побуту, природний матеріал тощо);
- *принцип врахування провідного виду діяльності* (організація логопедичної роботи з дітьми здійснювалась з урахуванням провідного виду діяльності дитини – ігрового; ми організовували сюжетно-рольові ігри);
- *принцип доступності* (необхідним було врахування природних особливостей й можливостей дітей, індивідуальних особливостей фізичного, мовленнєвого та психічного розвитку кожної дитини, а також сліdkували за тим, щоб зміст ігор, інструкції відповідали віковим особливостям дітей);
- *принцип системного підходу* (завдання підбирали таким чином, щоб під час їх виконання відбувався розвиток комунікативних здібностей дітей, активізація словника, вдосконалення граматичної будови мовлення, корекція звуковимови тощо);

- принцип забезпечення максимальної мовленнєвої активності (у сюжетно-рольовій грі діти вербалізували всі свої дії, коментували, домовлялись, обговорювали);

- принцип виразності мовлення (навчали дітей відображати різні інтонації, емоції, керувати голосом).

Під час організації та проведення сюжетно-рольової гри нами були використані наступні прийоми:

- показ дії;
- керівництво грою;
- питання;
- створення проблемної ситуації.

Ми організовували ігри, в яких брали участь всі діти основної групи (що виявилось найбільш доцільним).

Існують два класи творчих ігор, а саме:

- ігри, що виникають з ініціативи дитини, – самодіяльні;
- ігри, що виникають з ініціативи дорослих.

З метою ефективного використання навчальних, виховних, розвивальних та корекційних можливостей гри ми визначали заздалегідь в розпорядку дня або на занятті час, який діти змогли присвятити улюбленому заняттю, щоб їх ніхто і ніщо не відволікало. Якщо ж з якихось важливих причин гру раптово доводилося припинити, ми дбали про логічне завершення її сюжету або дати дітям можливість продовжити гру в інший час.

Під час планування проведення або організації сюжетно-рольової гри важливим ставало не припуститися такої помилки, як «диктатура» вихователя у грі. Ми намагалися надавати дітям можливість самостійно обирати тему, будувати сюжет, розподіляти ролі, інакше гра втрачати б своє значення, лишалася тільки форма. Дорослий лише спрямовував, підказував, коригував.

Керівництво грою полягало в тому, щоб знайти найбільш вдалий педагогічний прийом для розвитку сюжетної лінії, корекції негативного сюжету, тактовного розв'язання конфлікту між дітьми при розподілі ролей та

логічного завершення гри. Можна було підказати гравцям нові ідеї, ситуації, повідомити їм додаткову інформацію, запропонувати іграшку або інший ігровий матеріал, переключити увагу малят на іншу діяльність. Помилки педагог не виправляв, а лише опосередковано не порушуючи хід гри, корегував і коментував.

У сюжетно-рольових іграх, які ми проводили з метою формування комунікативної функції мовлення, які організовувались з нашої ініціативи, попередньо обговорювалася тема, конкретний зміст, визначалися і розподілялися ролі, визначався характер взаємодії персонажів, добиралися відповідні атрибутика та іграшки. Діти діяли в межах запропонованих обставин відповідно до сюжету. Дуже часто ми брали участь у грі, виконуючи якусь другорядну роль, і непомітно керували розгортанням гри зсередини. Але й така форма організації передбачала свободу дитячої ініціативи, щоб творчий процес не перетворився на суху дидактичне вправу.

Також важливим було, щоб гра відбувалася в безпечних і комфортних для дитини умовах, щоб у приміщенні було просторо, затишно, чисто.

Важливим виявилось питання використання іграшок – спеціальних предметів, що призначені для гри, у яких в узагальненій формі представлені типові властивості предмета (істот та неістот) [33]. Нами були використані такі види іграшок:

1) образні (сюжетні) – ляльки, фігурки людей, виготовлені із різних матеріалів, іграшкові предмети побуту та вжитку, елементи рослинного світу; допомагають дітям краще розуміти та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (ляльку купаємо, одягаємо, ведемо на прогулянку, годуємо, вкладаємо в ліжечко спати), розвивати уяву, реалізувати здатність наділяти ці іграшки знаково-символічним значенням (лялька – дочка), формувати діалогічну (батьки – діти) та монологічну форму мовлення;

2) анімалістичні іграшки – реалістичні або узагальнені художні образи тварин;

3) дидактичні іграшки – мотрійки, пірамідки, «поштові скриньки», рамки Монтессорі, пазли, вкладки, кубики для складання цілісних зображень предметів, кубики із зображенням дій, літер і цифр, мозаїка, дидактичні ляльки; дидактичні іграшки сприяють розвитку всіх складових мовлення, формуванню комунікативної функції мовлення, зорового сприймання, уваги та пам'яті, мисленнєвих операцій, дрібної моторики;

4) будівельно-конструктивні іграшки – конструктори, геометричні будівельні матеріали, набори кубів, цеглин, пластин, призм, конусів, пірамід і циліндрів; спрямовані на розвиток дрібної моторики, фантазії, чуття кольору та ритму, засвоєння просторових відношень;

5) технічні іграшки – це різні види транспорту та імітаційні інструменти;

6) музичні іграшки – брязкальце, дзвіночок, молоточок, маракас, трикутник, бубон, барабан, піаніно, ксилофон; сприяють розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті дітей, музичного слуху, удосконаленню чуття ритму, розвитку просодичної складової мовлення, дрібної моторики;

7) спортивні іграшки – обручі, м'ячі, кеглі, скакалки; сприяють розвитку загальної та дрібної моторики, формуванню вміння поєднувати рухи з мовленням, зосередженості, цілеспрямованості, відповідальності та колективізму;

8) іграшки для ігор з піском та водою;

9) народні іграшки – зразки косівської, опішнянської, яворівської іграшки, обереги та народні символи; знайомлять дітей з українськими звичаями та обрядами, привчають берегти спадщину українського народу, виховують інтерес до народної іграшки;

10) спеціальні іграшки – іграшки, які допомагають учителю-логопеду виконувати з дітьми артикуляційні, голосові, дихальні вправи [9];

11) предмети-замінники тих предметів, які добре знайомі дітям, предмет-замінник повинен мати певну предметну схожість із замінюваним предметом.

Як будь-який інший специфічно дитячий вид діяльності, сюжетно-рольова гра не може розвиватися тільки на вербальному (словесному) рівні. До

створення цікавих, насичених сюжетів стимулює і наявність належного предметно-ігрового середовища. Ми подбали про набори ігрового обладнання, крупно габаритні ігрові модулі, атрибути для сюжетних ігор на різні теми (лікарня, школа, магазин, перукарня, ательє тощо), предмети-замінники. За допомогою ми також звертались й до батьків, просили їх принести порожні пляшечки від ліків, парфумів, упаковки від продуктів харчування тощо.

Ігри, які ми організовували, відбувалися в мовленнєвому плані, ми створювали гру таким чином, щоб діти багато розмовляли між собою, щоб тривала насичена ігрова бесіда.

Наведемо тематику сюжетно-рольових ігор, що були використані нами: «Магазин», «Сім'я», «Дитячий садок», «Аптека», «Вуличний рух», «Лікарня», «Залізниця», «Перукарня», «Пекарня», «Пошта», «Школа», «Будівництво», «Кав'ярня» тощо.

Сюжетно-рольова гра «Магазин»

Мовленнєве комунікативне завдання: удосконалення вміння вести діалог (ставити запитання відповідати на запитання), вітатися, пропонувати, заперечувати, прохати, відмовлятися, погоджуватися; вправління дітей в умінні використовувати невербальні засоби спілкування.

Попередня робота: бесіда, під час якої діти розповідають, хто працює в магазині, хто відвідує магазини, що там продають, що знаходиться в магазині, що потрібно продавцю тощо.

Створення дислокації: розстановка та розкладання іграшок, що імітують прилавок, касу, полиці для товару, терези, товар (в залежності, який товар «продається» в магазині), гроші.

Розподіл ролей: продавець, менеджер, помічник продавця, покупці. Під час розподілу ролей важливо уникнути конфліктних ситуацій; в даному випадку ми вчимо дітей домовлятися, поступатися, погоджуватися, використовуючи мовленнєві засоби.

Ігрові дії: купувати, продавати, оплачувати, розрахувати, розставляти товар, слідкувати за порядком.

Кожна дитина використовує мовлення в залежності від обраної ролі та комунікативного завдання:

- покупець вітається, звертається до продавця, просить показати товар, описує, що він хоче купити, дає згоду або відмовляється;
- продавець вітається, запитує, що показати покупцеві, повідомляє ціну товару, пропонує, спілкується з менеджером та помічником;
- менеджер вітається, звертається до продавця, запитує у продавця про товар, пропонує, як його розташувати, запитує, якого товару не вистачає;
- помічник продавця запитує, де розташувати той чи інший товар, пропонує, відповідає.

Сюжетно-рольова гра «Сім'я»

Мовленнєве комунікативне завдання: удосконалення вміння вести діалог (ставити запитання відповідати на запитання), монолог (пояснювати, розповідати), вітатися, пропонувати, заперечувати, прохати, відмовлятися, погоджуватися; вправляння дітей в умінні використовувати невербальні засоби спілкування.

Попередня робота: бесіда, під час якої діти розповідають, які обов'язки є мами, тат, бабусі, дідуся, як проходить день членів родини тощо; вивчення віршів, колискових, потішок.

Створення дислокації: розстановка іграшок, що імітують меблі, різні побутові предмети, посуд тощо.

Розподіл ролей: мама, тато діти (дитина), бабуся, дідусь.

Ігрові дії: готувати обід, одягати дитину, годувати дитину, робити хатні справи, гуляти з дитиною, ремонтувати будь-який прилад, читати книжку, в'язати кофту.

Кожна дитина використовує мовлення в залежності від обраної ролі та комунікативного завдання:

- мама (бабуся) вітається, звертається до членів родини, просить, пропонує, запитує, відповідає, пояснює, розповідає (колискові, потішки);

- тато (дідусь) вітається, звертається до членів родини, просить, пропонує, запитує, відповідає, пояснює, розповідає (колискові, потішки);
- дитина вітається, запитує, звертається до членів родини, відповідає, заперечує, погоджується, пропонує.

З урахуванням інтересів хлопчиків та дівчаток ми організовували ігри, де дівчата моделювали роль матері, господині, традиційно жіночих професій, красуні («Будинок моди», «Манікюрний салон», «Дочки-матері», «Салон краси»), а хлопці відтворювали чоловічу модель поведінки («Будівельники», «Поліцейські», «Пожежники», «Тачки», «Водії»).

Сюжетно-рольова гра «Водії»

Мовленнєве комунікативне завдання: удосконалення вміння вести діалог (ставити запитання відповідати на запитання), монолог (пояснювати, розповідати), вітатися, пропонувати, заперечувати, прохати, відмовлятися, погоджуватися, сперечатися.

Попередня робота: бесіда, під час якої діти розповідають, які обв'язки є у водіїв, яку функцію вони виконують, де працюють.

Створення дислокації: розстановка іграшок, що імітують АТП, автобуси, машини, інструменти тощо.

Розподіл ролей: водії, диспетчер, механік.

Ігрові дії: керувати автотранспортом, ремонтувати, перевіряти наявність поломок, подавати заявки на виїзд, надавати дозвіл для виїзду.

Кожна дитина використовує мовлення в залежності від обраної ролі та комунікативного завдання:

- диспетчер вітається, звертається, запитує, відповідає, пояснює;
- механік вітається, звертається, запитує, відповідає, пояснює, дозволяє або заперечує;
- водії вітається, запитує, звертається, відповідає, заперечує, погоджується, пояснює, висловлює.

Сюжетно-рольова гра «Салон краси»

Мовленнєве комунікативне завдання: удосконалення вміння вести діалог (ставити запитання відповідати на запитання), монолог (пояснювати, розповідати), вітатися, пропонувати, заперечувати, прохати, відмовлятися, погоджуватися, слухати.

Попередня робота: бесіда, під час якої діти розповідають, коли вони відвідували салон краси, для чого вони туди ходили, хто там працює.

Створення дислокації: розстановка іграшок, що імітують крісло, столи, дзеркало, інструменти та прибори для манікюру, стрижки, зачіски тощо.

Розподіл ролей: менеджер, перукар, майстер манікюру, клієнти.

Ігрові дії: підстригати, робити зачіску, робити манікюр, керувати діями майстрів.

Кожна дитина використовує мовлення в залежності від обраної ролі та комунікативного завдання:

- менеджер вітається, звертається, запитує, відповідає, пояснює, пропонує;
- перукар вітається, звертається, запитує, відповідає, пропонує, пояснює;
- майстер манікюру вітається, звертається, запитує, відповідає, пропонує, пояснює;
- клієнт вітається, звертається, запитує, відповідає, пояснює, погоджується, заперечує, відмовляється.

Не варто забувати, що сучасна сюжетно-рольова гра будується на сюжетах реального життя, тому й тематика ігор даного виду розширюється «Агентство нерухомості», «Супермаркет», «Салон мобільного зв'язку», «Туристичне агентство», «Банк».

Сюжетно-рольова гра «Банк»

Мовленнєве комунікативне завдання: удосконалення вміння вести діалог (ставити запитання відповідати на запитання), монолог (пояснювати, розповідати), вітатися, пояснювати.

Попередня робота: бесіда, під час якої діти розповідають, коли вони ходили з батьками в банк, що вони там робили, яким чином проводяться відповідні банкові операції – видача готівки, оформлення банківської карточки, переказ. Оплата послуг та квитанцій.

Створення дислокації: розстановка іграшок, що імітують меблі, термінал, банкомат, касу, банкноти і монети, розподіл бейджиків для операторів.

Розподіл ролей: банківський оператор, касир, клієнт.

Ігрові дії: оплачувати квитанції, видавати готівку, переказувати кошти, оформлювати банківську карту.

Кожна дитина використовує мовлення в залежності від обраної ролі та комунікативного завдання:

- банківський оператор вітається, звертається до клієнта, просить, пропонує, запитує, відповідає, пояснює, розповідає, слухає;
- касир вітається, звертається до клієнта, просить, запитує, відповідає, пояснює;
- клієнт вітається, запитує, звертається до працівників банку, відповідає, заперечує, погоджується, пояснює, висловлює.

В усіх іграх діти мали добирати необхідну форму висловлювання в залежності від ігрової дії, від обраної ролі. Сюжетно-рольові ігри сприяли збагаченню та активізації словника дітей, розвитку діалогічного та монологічного мовлення. Це все спливало на формування комунікативної функції мовлення.

3.2. Результати впровадження методики формування комунікативної функції мовлення в дітей з мовленнєвими порушеннями

Після впровадження методики використання сюжетно-рольової гри у процесі формування комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення проведений контрольний етап дослідження. Нами здійснено вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній

діяльності за методикою Г. А. Цукерман «Рукавички», виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня за методикою О. І. Брянської, вивчення рівня мовленнєвої комунікації за методикою М. О. Поваляєвої, вивчення уміння вести діалог за методикою І. А. Бізікової і діагностику розвитку спілкування з однолітками за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової. Також нами проведено повторний кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Результати спостереження за дітьми з метою вивчення комунікативних навичок дітей за методикою М. О. Поваляєвої представлені в таблиці 3.1. і таблиці 3.2.

Таблиця 3.1.

Результати обстеження дітей за методикою М. О. Поваляєвої

Параметр \ Бали	3 бали		2 бали		1 бал		0 балів	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
легкість входження в контакт з дітьми і дорослими	1	0	4	2	1	3	0	0
активність у спілкуванні	3	0	2	3	0	2	0	0
використання форм мовленнєвого етикету	0	0	5	3	0	2	0	0
уміння розуміти мовлення та слухати	1	0	2	1	2	4	0	0
уміння будувати спілкування з урахуванням ситуації	0	0	4	1	1	4	0	0
уміння вести діалог	0	0	3	0	2	5	0	0

ясність і послідовність вираження своїх думок	0	0	2	1	3	4	0	0
--	---	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.2.

Рівні мовленнєвої комунікації (за методикою М. О. Поваляєвої)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	1	20	0	0
Середній рівень	4	80	2	40
Низький рівень	0	0	3	60

В ОГ 4 дитини досягли середнього рівня сформованості комунікативних навичок, 1 дитина – високого; в КГ 2 дитини досягли середнього рівня сформованості комунікативних навичок. Порівняння результатів обстеження представлено на Рис. 3.1.

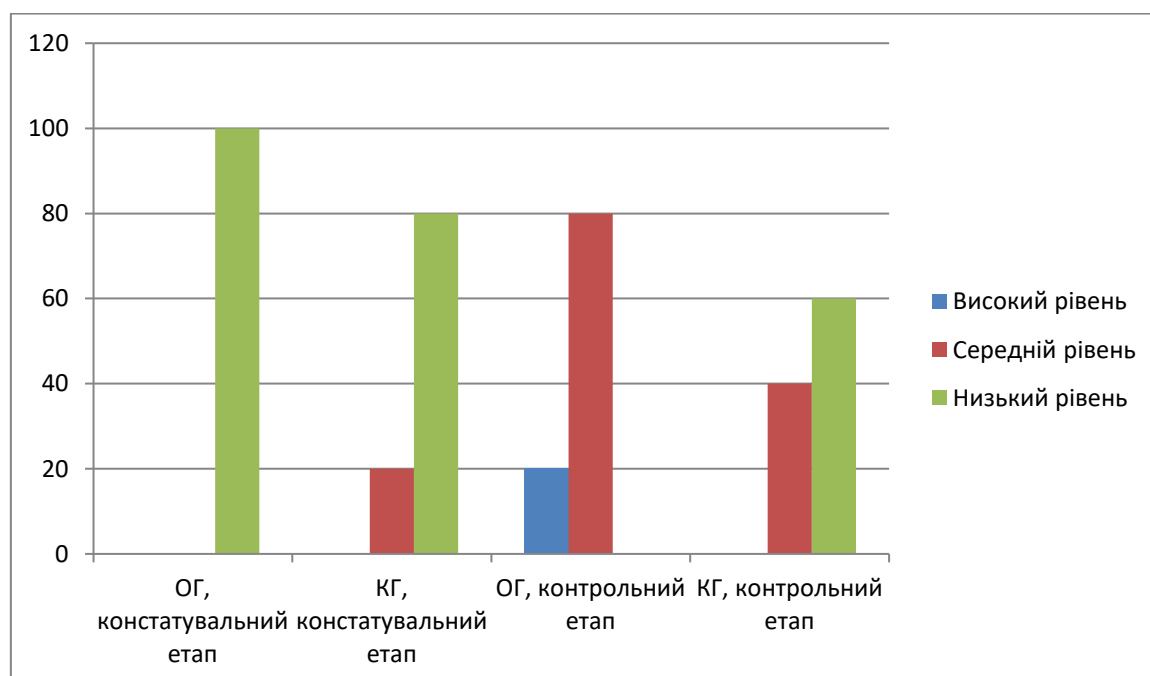

Рис. 3.1. Рівні мовленнєвої комунікації.

Результати обстеження з виявлення рівня сформованості комунікативної компетентності в дітей за методикою О. І. Брянської представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати обстеження дітей за методикою О. І. Брянської

Рівень Завдання	ВР		СР		НР	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
Завдання 1	3	1	2	4	0	0
Завдання 2	1	1	4	4	0	0
Завдання 3	1	0	4	4	0	1
Завдання 4	0	0	5	5	0	0

В ОГ діти досягли середнього і високого рівнів сформованості комунікативної компетентності, жодна дитина не виявила низького рівня; в КГ діти в основному досягли середнього рівня сформованості комунікативної компетентності, 1 дитина виконала завдання 1 і одна дитина завдання 2 на високому рівні, одна дитина виявила низький рівень, виконуючи завдання 3. Порівняння результатів обстеження на констатувальному та контрольному етапах дослідження представлено на Рис. 3.2. та Рис. 3.3.

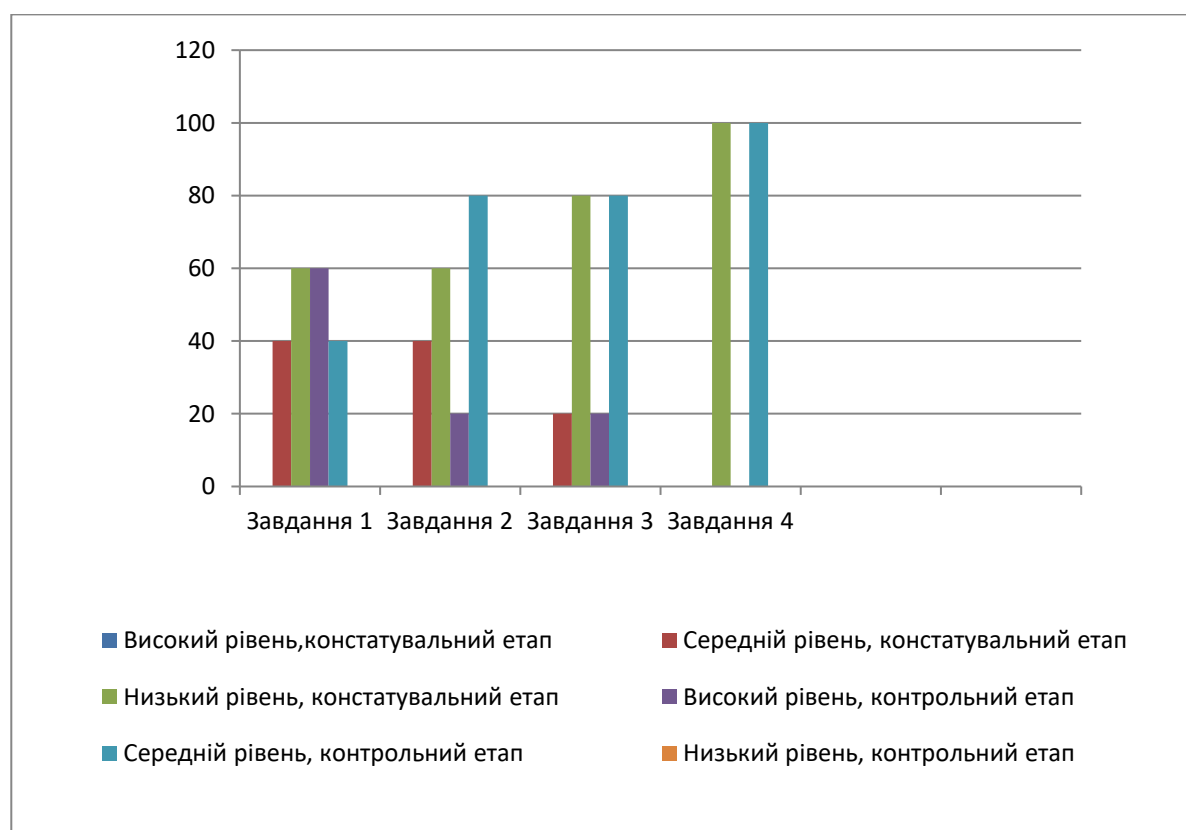

Рис. 3.2. Рівні сформованості комунікативної компетентності дітей ОГ

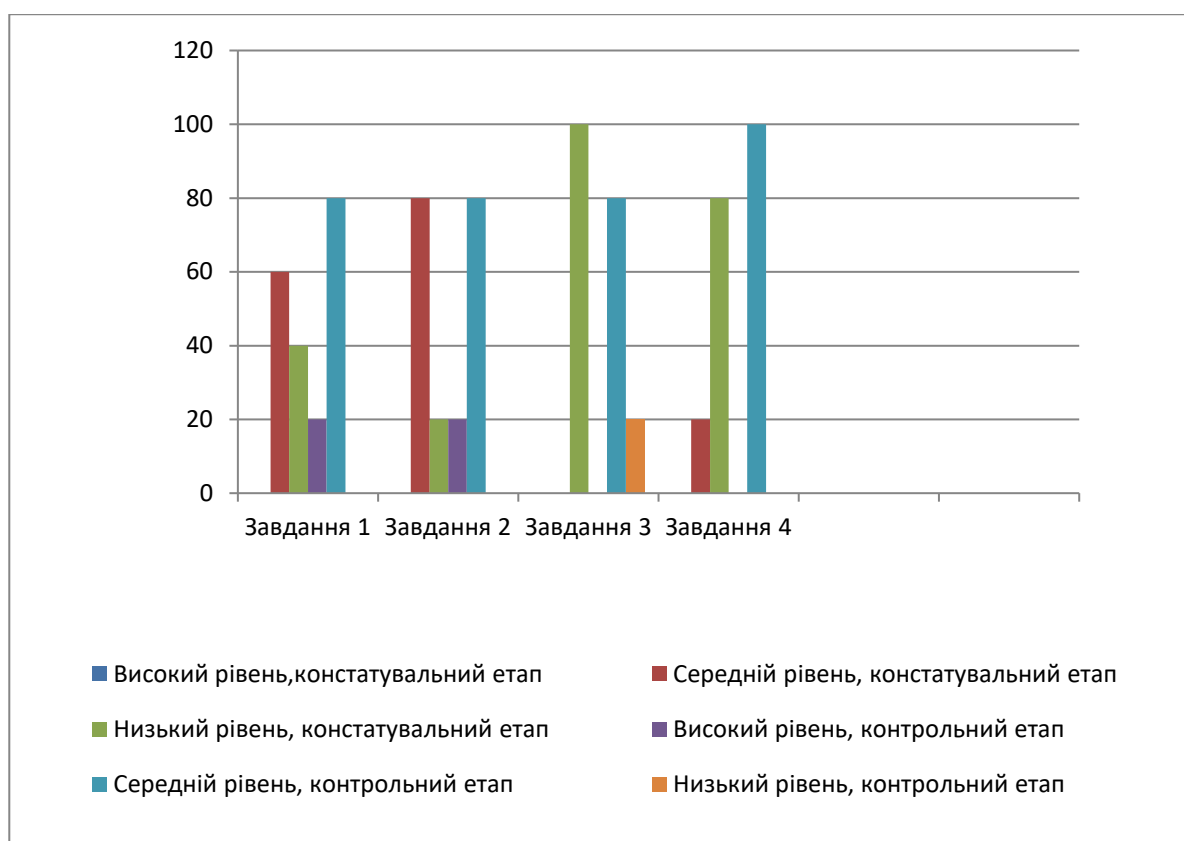

Рис. 3.3. Рівні сформованості комунікативної компетентності дітей КГ.

Результати обстеження дітей з метою вивчення їх умінь вести діалог за методикою І. А. Бізікової представлені в таблиці 3.4. та таблиці 3.5.

Таблиця 3.4.

Результати обстеження дітей за методикою І. А. Бізікової

Параметр \ Бали	5 балів		4 бали		3 бали		2 бали	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
уміння ставити запитання	0	0	3	0	2	2	0	3
уміння відповідати на запитання відповідно темі та ситуації спілкування	1	0	3	2	1	3	0	0
уміння повідомляти співрозмовникам власну думку	0	0	2	0	4	1	0	1

уміння висловлювати прохання, поради, пропозиції	0	0	4	0	1	5	0	0
уміння повідомляти співрозмовникам про свої почуття, ділитися новинами	0	0	1	0	4	5	0	0
уміння вести діалог відповідно до правил мовленнєвого етикету	0	0	1	1	4	4	0	0

Таблиця 3.5.

Рівні сформованості уміння вести діалог
(за методикою І. А. Бізікової)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	1	20	0	0
Середній рівень	4	80	5	100
Низький рівень	0	0	0	0

В ОГ діти досягли середнього і високого рівнів сформованості уміння вести діалог, жодна дитина не виявила низького рівня; в КГ всі діти досягли середнього рівня. Порівняння результатів обстеження на констатувальному та контрольному етапах дослідження представлено на Рис. 3.5.

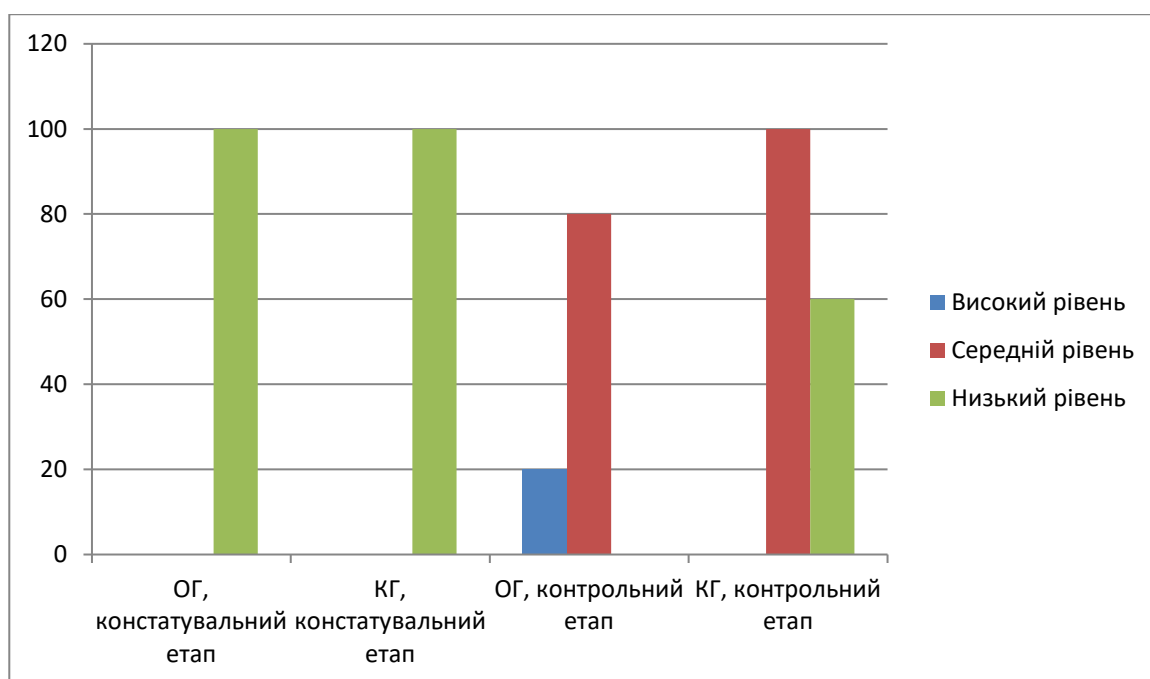

Рис. 3.5. Рівні сформованості уміння вести діалог.

Результати обстеження дітей з метою вивчення рівня розвитку спілкування з однолітками за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової представлені в таблиці 3.6. та таблиці 3.7.

Таблиця 3.6.

Результати обстеження дітей за методикою І. О. Орлової та В. М.

Холмогорової

Бали	2		1		0		4		3		2		1		0	
	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ	ОГ	КГ
Експресивно-мімічні засоби	3	2	2	3	0	0										
Активне мовлення							4	1	1	4	0	0	0	0	0	0

Таблиця 3.7.

Рівні розвитку спілкування з однолітками
(за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	4	80	2	40
Середній рівень	1	20	3	60
Низький рівень	0	0	0	0

В ОГ 4 дитини досягли високого рівня розвитку спілкування з однолітками, 1 дитина – середнього; в КГ 2 дитини досягли високого рівня розвитку спілкування з однолітками, 3 дитини – середнього. Порівняння результатів обстеження на констатувальному та контрольному етапах дослідження представлено на Рис. 3.6.

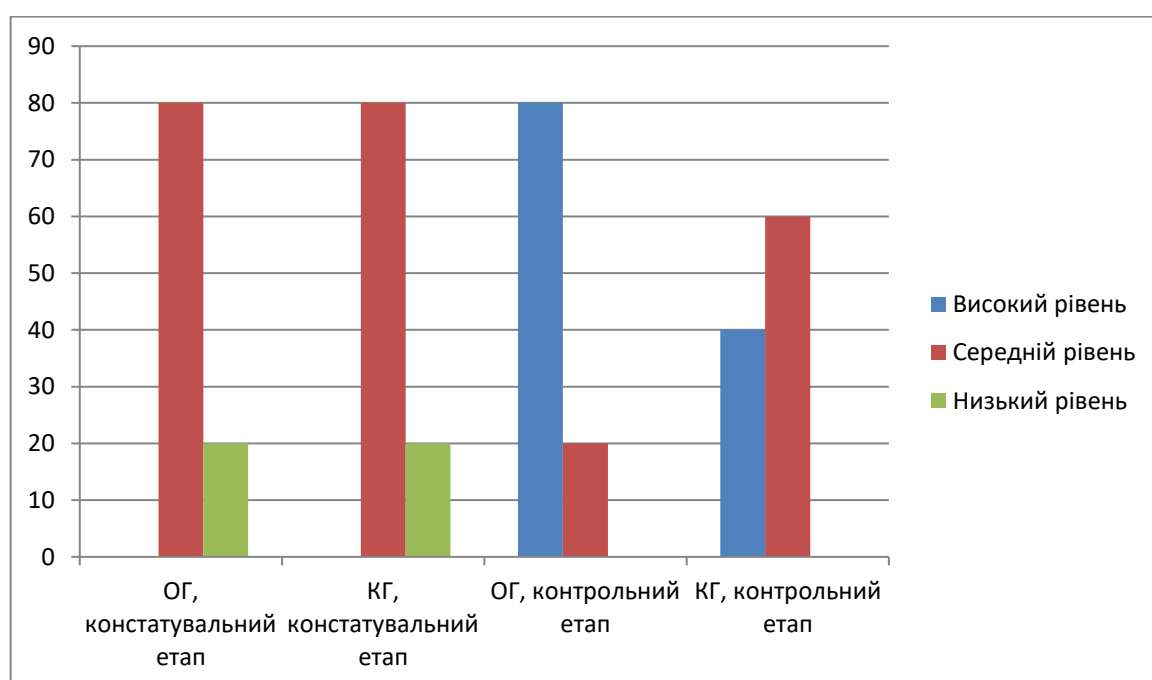

Рис. 3.6. Рівні розвитку спілкування з однолітками.

Результати вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності за методикою Г. А. Цукерман «Рукавички» представлені в таблиці 2.10.

Таблиця 3.8.

Рівні сформованості вміння дитини спілкуватися з однолітками
в сумісній діяльності
(за методикою Г. А. Цукерман)

	ОГ		КГ	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий рівень	2	40	0	0
Середній рівень	3	60	5	100
Низький рівень	0	0	0	0

В ОГ 2 дитини досягли високого рівня вміння спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності, 3 дитини – середнього; в КГ 5 дітей досягли середнього рівня вміння спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності. Порівняння результатів обстеження на констатувальному та контрольному етапах дослідження представлено на Рис. 3.7.

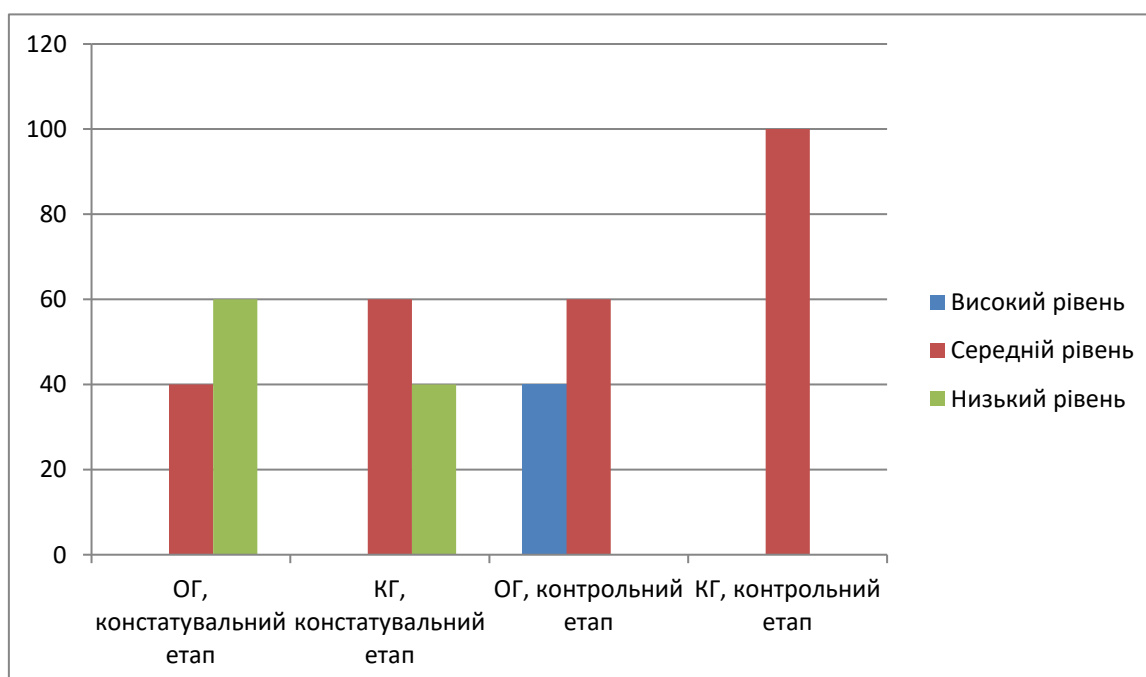

Рис. 3.7. Рівні сформованості вміння спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Формувальний етап дослідження відбувався на базі ЗДО №5 «Снігуронька» Сумської міської ради у період з 10.12.2021р. по 23.02.2022р.

Впровадження методики використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення ґрунтувалося на реалізації принципів наочності, врахування провідного виду діяльності, доступності, системного підходу, забезпечення максимальної мовленнєвої активності, виразності мовлення.

Під час організації та проведення сюжетно-рольової гри нами були використані такі прийоми як показ дії, керівництво грою, питання, створення проблемної ситуації.

У сюжетно-рольових іграх, які ми проводили з метою формування комунікативної функції мовлення, які організовувались з нашої ініціативи, попередньо обговорювалася тема, конкретний зміст, визначалися і розподілялися ролі, визначався характер взаємодії персонажів, добиралися відповідні атрибутика та іграшки. Гра відбувалася в безпечних і комфортних для дитини умовах, у приміщенні було просторо, затишно, чисто.

Нами були використані образні (сюжетні), анімалістичні, дидактичні, будівельно-конструктивні, технічні, музичні, спортивні іграшки, іграшки для ігор з піском та водою, народні та спеціальні іграшки, предмети-замінники.

Ігри, які ми організовували, відбувалися в мовленнєвому плані, ми створювали гру таким чином, щоб діти багато розмовляли між собою, щоб тривала насичена ігрова бесіда.

Нами були використані сюжетно-рольові ігри: «Магазин», «Сім'я», «Дитячий садок», «Аптека», «Вуличний рух», «Лікарня», «Залізниця», «Перукарня», «Пекарня», «Пошта», «Школа», «Будівництво», «Кав'ярня», «Будинок моди», «Дочки-матері», «Салон краси», «Будівельники», «Поліцейські», «Пожежники», «Тачки», «Водії», «Агентство нерухомості», «Супермаркет», «Салон мобільного зв'язку», «Туристичне агентство», «Банк».

У кожній грі було визначено мовленнєве комунікативне завдання, попередня робота, створення дислокації, ролі, ігрові дії. В усіх іграх діти мали добирати необхідну форму висловлювання в залежності від ігрової дії, від обраної ролі. Сюжетно-рольові ігри сприяли збагаченню та активізації словника дітей, розвитку діалогічного та монологічного мовлення. Це все спливало на формування комунікативної функції мовлення.

Після впровадження методики використання сюжетно-рольової гри у процесі формування комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення проведений контрольний етап дослідження. Нами здійснено вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності, рівня комунікативної компетентності, рівня мовленнєвої комунікації, уміння вести діалог за методикою, рівня розвитку спілкування з однолітками. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення. Кількість дітей, які досягли високого рівня мовленнєвої комунікації в ОГ збільшилась на 20%, в КГ таких дітей не виявлено; дітей які досягли середнього рівня розвитку мовленнєвої комунікації стало більше на 80% в ОГ та на 40% в КГ. Кількість дітей, які досягли високого рівня сформованості комунікативної компетентності в ОГ збільшилась на 60% за показниками завдання 1, на 20% за показниками завдання 2 та завдання 3; в КГ кількість дітей, які досягли високого рівня сформованості комунікативної компетентності збільшилась на 20% за показниками завдання 1, на 20% за показниками завдання 2. На 20% в ОГ збільшилась кількість дітей, які досягли високого рівня сформованості вміння вести діалог, в КГ таких дітей не було. Кількість дітей, які досягли високого рівня сформованості вміння спілкуватися з однолітками в ОГ збільшилась на 80%, в КГ – на 40%; дітей, які досягли високого рівня сформованості вміння спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності в ОГ збільшилась на 40%, в КГ таких дітей не було.

ВИСНОВКИ

У ході роботи над дослідженням нами здійснений аналіз науково-теоретичної та методичної літератури з теми дослідження. Визначено, що визначальною функцією мови та мовлення є комунікативна, котрій підпорядковуються всі інші функції.

За умови правильно організованого життя і діяльності дитини мовлення стає засобом спілкування вже в ранньому віці. Реалізація функції спілкування (комунікативної функції мовлення) у дітей дошкільного віку здійснюється за допомогою ситуативного мовлення, яке складається з питань. У середньому дошкільному віці діти оволодівають контекстним мовленням під впливом систематичного навчання, вирішальну роль в якому відіграє мовний зразок дорослого.

У дітей з недорозвитком мовлення спостерігаються стійкі порушення спілкування, що супроводжуються незрілістю окремих психічних функцій, емоційною нестійкістю, зниженою рухливістю когнітивних процесів.

Як один із найважливіших засобів розвитку мовлення дітей та формування комунікативної функції розглядають сюжетно-рольову гру.

Нами проведено обстеження дітей із загальним недорозвитком мовлення з метою вивчення рівня сформованості комунікативної функції мовлення. Для реалізації даної мети ми обрали методику «Вивчення рівня мовленнєвої комунікації» М. О. Поваляєвої, методику вивчення уміння вести діалог І. А. Бізікової, методику виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня О. І. Брянської, методику діагностики розвитку спілкування з однолітками І. О. Орлової та В. М. Холмогорова та методику вивчення вміння дитини спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності Г. А. Цукерман «Рукавички».

Виконання завдань та проведення спостережень за дітьми дали змогу провести кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним

недорозвитком мовлення. Всі діти з труднощами вступали в контакт, були малоактивними в спілкуванні, частково користувалися формами мовленнєвого етикету, не проявили або проявляли на низькому рівні вміння ведення діалогу, діти не достатньо ясно, змістовно і послідовно висловлювали свої думки, у спілкуванні діти використовували слова, короткі фрази.

Результати обстеження дітей довели необхідність створення та реалізації методики формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

У ході роботи розроблено та експериментально перевірено ефективність експериментальної методики використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення в дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Впровадження методики ґрунтувалося на реалізації принципів наочності, врахування провідного виду діяльності, доступності, системного підходу, забезпечення максимальної мовленнєвої активності, виразності мовлення; нами були використані такі прийоми як показ дії, керівництво грою, питання, створення проблемної ситуації.

Усі ігри ми створювали таким чином, щоб діти багато розмовляли між собою, щоб тривала насичена ігрова бесіда. У кожній грі було визначено мовленнєве комунікативне завдання, попередня робота, створення дислокації, ролі, ігрові дії. В усіх іграх діти мали добирати необхідну форму висловлювання в залежності від ігрової дії та від обраної ролі.

Після впровадження розробленої нами методики проведений контрольний етап дослідження. В ОГ кількість дітей, які досягли високого рівня мовленнєвої комунікації збільшилась на 20%, високого рівня сформованості вміння вести діалог – на 20%, високого рівня сформованості вміння спілкуватися з однолітками – на 80%, високого рівня сформованості вміння спілкуватися з однолітками в сумісній діяльності в ОГ – на 40%. Дітей, які досягли високого рівня мовленнєвої комунікації, сформованості вміння вести діалог та сформованості вміння спілкуватися з однолітками в сумісній

діяльності в КГ не виявлено; кількість дітей, які досягли високого рівня сформованості вміння спілкуватися з однолітками збільшилась на 40%.

Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження стану сформованості комунікативної функції мовлення в дітей із загальним недорозвитком мовлення на контрольному етапі дослідження показав значні поліпшення серед дітей ОГ, що доводить ефективність розробленої нами методики використання сюжетно-рольової гри в процесі формування комунікативної функції мовлення дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць*. 2007. С.18 – 23.
2. Артемова Л.В. Вчитися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят. К.: Томіріс, 1995.
3. Артемьева В.А. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 1999. № 1. С. 6-19.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
5. Батраченко Д. В. Особливості розвитку сюжетно-рольової гри у дітей із ЗНМ. *Педагогіка здоров'я : зб. наук. пр. IX Всеукр. наук.-практ. конф.*, Чернігів, 27–28 верес. 2019 р. Чернігів, 2019. С. 254–257.
6. Бизикова О. А. Развитие диалогической речи дошкольников в. М.: Издательство «Скрипторий 2003», 2008. 136 с.
7. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник / За ред. А. М. Богущ. Друге видання, доповнене. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.
8. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2004.
9. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи.. Навчально-методичний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово». 2008.
10. Бондарь К. П., Кравченко А. І. Особливості формування комунікативних здібностей у дітей із загальним недорозвиненням. *Сучасні*

проблеми логопедії та реабілітації: мат. II Всеукр. заочної наук.-практ. конф. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. С. 52-56.

11. Брушневська І. Модель формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 28, том 4. С. 308-313.

12. Брушневська І. М. Види і функції ймовірного прогнозування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. №19. С.186-191.

13. Брушневська І. М. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ. 2018.

14. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020. 124 с.

15. Брушневська І. М. Особливості застосування методики формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. №1(8). 2018. 116-121.

16. Брянская, Е. И. Диагностические особенности выявления уровня коммуникативной компетентности у детей старшего дошкольного возраста с ОНР. Актуальные задачи педагогики : материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Чита, октябрь 2013 г.). Чита : Издательство Молодой ученый, 2013С. 90-93. URL : <https://moluch.ru/conf/ped/archive/96/4183/>

17. Воробьева В. К. Лексико-семантические особенности речи детей с алалией. Расстройства речи и голоса в детском возрасте. М., 1973. С. 176-186.

18. Выготский Л. С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 1996.

19. Выготский Л. С. Психология развития человека. М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. 136 с.

20. Гаврилова Н.С. Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. XV. Серія: соціально-педагогічна. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010.

21. Горбунова Н. В. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. Теорія та методика навчання та виховання. 2012. Вип. 31. С. 44-56.

22. Дичок Т., Глеваська С. Розвиток комунікативної сфери дітей із загальним недорозвитком мовлення за допомогою пісочної анімації. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*. Вип. 8. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017.

23. Дудова Т. Сюжетно-рольова гра – школа життя. *Дошкільне виховання*. 2003. № 8. с.7-9.

24. Завязун Т. Розвиток мовлення дошкільників як проблема сучасної вікової психології. URL : <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukacova3/subor/Zavyazun.pdf>

25. Іванова В. В., Фагат В. В. Вплив засобів образотворчої діяльності на становлення психічних процесів дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Мукачево : МДУ, 2017. 213 с.

26. Іванова В. В., Чорей М. В. Спілкування дітей старшого дошкільного віку в процесі занять образотворчою діяльністю. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Мукачево : МДУ, 2017. 213 с.

27. Ігнат'єва С. А., Грецьких В. М. Мовленнєвий розвиток. Старша група. Х. : видавництво «Ранок», 2009. 144 с.

28. Ільяна В. М. Особливості образного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2010. №3. С. 27- 31.

29. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам / Авт.-упор.: Л. В. Калуська, М. В. Отрощенко. Мандрівець, 2010.

30. Истратова О. Н., Широкова Г. А., Эксакусто Т. В. Большая книга детского психолога : от 3 до 10 лет. Издание 3-е. Ростов-на-Дону : Феникс, 2010.

31. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут. Фенікс.2008. 245 с.

32. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: навчальний посібник для студ. ВНЗ. К.: НМЦВО, 2003. 300с.

33. Калмикова Л., Порядченко Л. Розвиток описового мовлення: психолінгв. аналіз. *Дошкільне виховання*. 2003. № 4. С. 19-21.

34. Караваєва Т. А. Взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності та спілкування на етапі дошкільного дитинства URL : https://dnz.ucoz.net/blog/karavaeva_t_a_vzaemozv_jazok_igrovoji_movlennevoji_dij_alnosti_ta_spilkuvannja_na_etapi_doshkilnogo_ditinstva/2014-02-03-7

35. Комінарець Т. В. Формування творчої особистості дошкільника засобами театральної гри. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2(50). Частина II. с. 129.

36. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод.посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К.: Світич, 2009. 208с.

37. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) : монографія. К., 2000. 336 с.

38. Конопляста С. Ю., Сак Т. В., Шеремет М. К. Логопсихологія: навч. посібник. К.: Знання, 2010. 293 с.

39. Королюк Т., Ярмола О. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Вісник львівського ун-ту*. 2012. Вип. 28. С.74-78.

40. Кравченко А. І., Литвиненко В. А. Арттерапія та артпедагогіка в логопедичній роботі з дітьми дошкільного та молодшого дошкільного віку: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Суми: ТОВ «Мрія», 2012. 136 с.

41. Крайніков Є. В. Психологія розвитку: Словник-довідник. К.: Арістей, 2004. 260 с.

42. Левенко І. Експериментальне дослідження формування комунікативної компетентності дітей раннього віку в ігровій діяльності. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. с. 74-78.

43. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. Одеса: ПНЦ АПН України, 2001.

44. Лисина М. И. Генезис форм общения. Принцип развития в психологии. М., 1978. 370 с.

45. Лисина М. И. Влияние отношений с близкими взрослыми на развитие ребенка раннего возраста. *Вопросы психологии*. 1961. № 3. С. 117-124.

46. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. М., 1986.

47. Лемещук М. А. Педагогічні умови соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах : автореферат дисертації. Київ. 2017.

48. Лопатинська Н. А. Проблема діагностики і корекції комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із мовленнєвим дизонтогенезом: вітчизняний досвід. *Серія: педагогічні науки*. 2019. № 6 (162) с. 81-85

49. Лурия А. Р. Речь и мышление. М: Изд-во АПН, 1975.

50. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : дис. доктора пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2005. 425 с.

51. Ляховець О. О., Сипченко В. І., Ігрова діяльність як засіб формування соціально-комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск № 15.2018. С.77-84.

52. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. К.: ДІА, 2016. 304 с.

53. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С. 342-348.

54. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. 2012. №2.

55. Молодушкіна І. В. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників. Харків.: Основа, 2010. 207с.

56. Павелків Р. В. Комунікативна функція мовлення. URL : <https://ukrtextbook.com/dityacha-psixologiya-pavelkiv-r-v/dityacha-psixologiya-pavelkiv-r-v-komunikativna-funkciya-movlennya.html>

57. Пивоваров В. М., Лисенко О. А., Сідак Л. М. Українська мова (за правознавчим спрямуванням) : навч. посіб. Харків : Право, 2018. 328 с.

58. Поліщук Т.С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід*. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. С. 174-177.

59. Портал освітян України URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2286-tvorch-gri-dlya-dtey>.

60. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. К. : Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.

61. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200с.

62. Рібцун Ю. В. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. пр. К. : Актуальна освіта, 2004. Вип. 1. С. 150-165.

63. Савінова Н. В. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності автореферат на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання». Одеса, 2005.

64. Савчук Л. О. Змістовий аспект формування комунікативно – мовленнєвих умінь у дітей шестирічного віку // *Наук.-метод. зб.: Інститут спеціальної педагогіки АПН України*. К.: Наук. світ. 2005. №6. С.183- 187.

65. Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. № 3 (43). 2017.

66. Скалич Л. Дитяча гра – невід’ємний компонент української етнопедагогіки URL : http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-70.pdf

67. Соботович Е. Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: учебно-методическое. Киев : ИСИО, 1995. 202 с.

68. Сучасні підходи до формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/download/13169/12107/>

69. Тищенко В. В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дошкільників із ЗНМ. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*: Серія 19. Випуск 21. 2012. С.266-271.

70. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.

71. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. URL : https://lib.iitta.gov.ua/713055/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf

72. Хабарова С. П., Вахобжонова З. Б. Особенности коммуникативных умений дошкольников с тяжелыми нарушениями речи: теоретический аспект *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. Вип. IV. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори. 2006, 2014. с.404.

73. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010.

Додаток А

Результати обстеження дітей за методикою М. О. Поваляєвої

(констатувальний етап дослідження)

Група. Дитина		Основна група					Контрольна група				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Бали										
легкість входження в контакт	3										
	2		+				+		+		
	1	+		+						+	
	0				+	+		+			+
активність у спілкуванні	3										
	2		+	+			+		+		
	1	+			+					+	+
	0					+		+			
використання форм мовленнєвого етикету	3										
	2						+				
	1	+	+	+				+	+		
	0				+	+				+	+
розуміння мовлення та слухання	3										
	2										
	1	+	+			+	+		+		
	0			+	+			+		+	+
організація спілкування з урахуванням ситуації	3										
	2		+				+				
	1	+		+	+				+	+	
	0					+		+			+
ведення діалогу	3										
	2										
	1		+			+	+	+	+		
	0	+		+	+					+	+
ясність і послідовність вираження своїх думок	3										
	2							+			
	1	+					+				
	0		+	+	+	+			+	+	+
Загальна сума		7	9	5	2	2	11	4	8	3	1
Рівень		НР	НР	НР	НР	НР	СР	НР	НР	НР	НР

--	--	--

[illegible]

[illegible]

Результати обстеження дітей за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової
(констатувальний етап дослідження)

Група. Дитина		Основна група					Контрольна група				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Бали										
Експресивно-мімічні засоби	2										
	1	+	+		+		+	+	+	+	
	0			+		+					+
Активне мовлення	4										
	3	+			+	+		+	+		
	2		+	+			+			+	+
	1										
	0										
Загальна сума		4	3	2	4	3	3	4	4	3	2
Рівень		CP	CP	HP	CP	CP	CP	CP	CP	CP	HP

Результати обстеження дітей за методикою Г. А. Цукерман
(констатувальний етап дослідження)

Група. Дитина			Основна група					Контрольна група				
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Рівень											
Продуктивність спільної діяльності	ВР											
	СР	+					+	+				+
	НР		+	+	+	+			+	+	+	
Уміння дітей домовлятися	ВР											
	СР		+			+		+	+			
	НР	+		+			+			+	+	+
Взаємний контроль під час діяльності	ВР											
	СР			+							+	+
	НР	+	+			+	+	+	+	+		
Взаємодопомога під час малювання	ВР											
	СР	+		+							+	+
	НР		+			+	+	+	+	+		
Емоційне ставлення до спільної діяльності	позитивне	ВР										
	нейтральне	СР	+		+	+		+			+	+
	негативне	НР		+			+		+	+		
Рівень			СР	НР	СР	НР	НР	СР	НР	НР	СР	СР

Результати обстеження дітей за методикою М. О. Поваляєвої
(контрольний етап дослідження)

Група. Дитина		Основна група					Контрольна група				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Бали										
легкість входження в контакт	3		+								
	2	+		+	+		+		+		
	1					+		+		+	+
	0										
активність у спілкуванні	3	+	+	+							
	2				+	+	+		+	+	
	1							+			+
	0										
використання форм мовленнєвого етикету	3										
	2	+	+	+	+	+	+	+	+		
	1									+	+
	0										
розуміння мовлення та слухання	3		+								
	2	+			+		+				
	1			+		+		+	+	+	+
	0										
організація спілкування з урахуванням ситуації	3										
	2	+	+	+	+		+				
	1					+		+	+	+	+
	0										
ведення діалогу	3										
	2	+	+			+	+		+	+	
	1			+	+			+			+
	0										
ясність і послідовність вираження своїх думок	3										
	2	+	+			+		+	+		
	1			+	+		+			+	+
	0										
Загальна сума		15	17	12	12	11	13	9	12	9	7
Рівень		CP	BP	CP	CP	CP	CP	HP	CP	HP	HP

П	И	О	К
---	---	---	---

Результати обстеження дітей за методикою І. О. Орлової та В. М. Холмогорової
(контрольний етап дослідження)

Група. Дитина		Основна група					Контрольна група				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Бали										
Експресивно-мімічні засоби	2	+	+			+	+		+		
	1			+	+			+		+	+
	0										
Активне мовлення	4	+	+		+	+			+		
	3			+			+	+		+	+
	2										
	1										
	0										
Загальна сума		6	6	4	5	6	5	4	6	4	4
Рівень		ВР	ВР	СР	ВР	ВР	ВР	СР	ВР	СР	СР

Результати обстеження дітей за методикою Г. А. Цукерман
(контрольний етап дослідження)

Група. Дитина			Основна група					Контрольна група				
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Параметр	Рівень											
Продуктивність спільної діяльності	ВР		+	+		+	+					
	СР				+			+	+	+	+	+
	НР											
Уміння дітей домовлятися	ВР			+	+	+		+	+			
	СР		+				+			+	+	+
	НР											
Взаємний контроль під час діяльності	ВР											
	СР		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	НР											
Взаємодопомога під час малювання	ВР		+									
	СР			+	+	+	+	+			+	+
	НР								+	+		
Емоційне ставлення до спільної діяльності	позитивне	ВР	+			+		+				+
	нейтральне	СР		+	+		+		+	+	+	
	негативне	НР										
Рівень			ВР	СР	СР	ВР	СР	СР	СР	СР	СР	СР

Додаток Б***Сюжетно-рольова гра «Магазин»***

Мета: виховувати повагу до праці дорослих, ввічливість; активізувати словник дітей; формувати комунікативні навички.

Ігровий матеріал: овочі та фрукти (муляжі), ваги, гроші.

Словник: продавець, покупець, ваги, прилавок, каса, чек, гроші, ввічливі слова.

Хід гри.**I. Вступна бесіда.**

- В яких магазинах ви бували з батьками?
- Що купували?
- Хто відпускав товар?
- Що при цьому говорив продавець?
- Що відповідали покупці?

Пригадування правил поведінки в магазині:

привітатися; перш, ніж купити товар, треба дізнатися про його ціну; заплатити в касу гроші; взяти чек і одержати покупку в продавця; з касиром і продавцем треба розмовляти ввічливо і спокійно.

II. Основна частина.

1. Вихователь спільно з дітьми визначає склад учасників рольової гри : один продавець, один касир, решта діти-покупці.
2. Для проведення гри треба переставити меблі, зробити прилавок, касу, підготувати гроші, чеки, товар.
3. Гра. Вихователь пропонує дітям купити овочі та фрукти, які їм потрібні. Стежить за правильністю виконання рольових дій і звертань, у ході гри продавці і покупці міняються ролями.

III. Аналіз гри.

Сюжетно рольова гра «Перукарня»

Мета: формувати вміння творчо розвивати сюжет гри; виховувати повагу до професії перукаря, формувати комунікативні навички.

Ігровий матеріал: деякі реальні предмети (накидка, дзеркало, пензлик, флакони, гребінець); набір спеціальних іграшок «Дитячий перукар».

Хід гри

I. Вступна бесіда.

Вихователь систематизує знання дітей про роботу перукарні за допомогою бесіди та показу ілюстративного матеріалу, що зображує перукарню і роботу перукаря; ставить дітям запитання таким чином, щоб вони, відповідаючи на них, могли використати і власний досвід, набутий під час відвідування перукарні.

II. Основна частина.

1. Вихователь спільно з дітьми визначає склад учасників рольової гри: перукар, адміністратор, прибиральниця, клієнти.
2. Для проведення гри треба переставити меблі, зробити місце для адміністратора, поставити крісло, дзеркало, підготувати гроші, гребінці, бритви, машинки, ножиці, флакони тощо. Заздалегідь можна виготовити альбом «Моделі зачісок», використовуючи малюнки дітей, вирізки з журналів тощо.
3. Гра: клієнти вітаються, висловлюють своє прохання; перукар пропонує зайняти місце в креслі, запитує, що потрібно зробити, виконує певні дії; адміністратор бере гроші, розраховує клієнта; прибиральниця прибирає.

III. Аналіз гри.

Сюжетно-рольова гра «Ательє»

Мета: формувати уміння виконувати засвоєні норми і правила культури поведінки в суспільних місцях; виховувати пошану до праці працівників ательє, формувати комунікативні навички.

Ігровий матеріал: будівельний матеріал, кольоровий папір, картон, лінійка, сантиметрова стрічка, ножиці, сумки, гаманці, блокнот, дзеркало, предмети-замінники.

Хід гри.

I. Вступна бесіда.

У бесіді за картинками, листівками вихователь з'ясовує в дітей як знімають мірку, розкроюють матерію, приміряють замовникові те, що шиють, як шиють тощо. Педагог розглядає з дітьми малюнки, де зображено, як мама шиє і приміряє сукню дочці, як продають одяг у магазині, хто-небудь приміряє річ тощо. Потім вихователь запитує у дітей: чи є у кого-небудь новий одяг і звідки він (придбали у магазині або зшили; хто зшив і чи бачила дитина, як шили одяг). Педагог дає дітям можливість розповісти, кому і як зшили або придбали новий одяг.

II. Основна частина.

1. Вихователь з дітьми визначає склад учасників рольової гри: приймальниця, закрійниця, кравчиня.
2. Для проведення гри треба переставити меблі, зробити місце для адміністратора, поставити дзеркало, підготувати гроші, ножиці, сантиметрову стрічку, блокнот, олівець, тканину тощо. Заздалегідь можна виготовити альбом «Моделі одягу», використовуючи малюнки дітей, вирізки з журналів тощо.
3. На столі в «ательє» лежать олівець, ножиці, сантиметрова стрічка, блокнот, поряд стоїть дзеркало. За столом сидить «приймальниця» (вихователь). Вона вітається з кожним із «замовників», увічливо просить сідати і запитує, що «замовник» хоче зшити. Коли «клієнт» висловить своє

бажання, «приймальниця» пропонує йому обрати зразок. Після цього «приймальниця» оформляє замовлення. «Закрійниця» вимірює тканину, пише, знімає мірку з дитини, для якої замовляють одяг. Потім «Закрійниця» обводить простим олівцем контури зразка на тканині, потім вирізує («кроїть») одяг і приміряє його «замовникам». При цьому вона просить їх поглянути у дзеркало і відповісти, чи все добре. «Закрійниця» завершує примірку словами: «Сукню тепер слід віддати шити «кравчині», а замовлення буде готове завтра. Приходьте завтра вранці». Наступного дня «замовники» приходять за готовим замовленням. «Закрійниця» приміряє «клієнтові» готову сукню. «Замовник» оплачує своє замовлення «приймальниці», показавши їй квитанцію. «Приймальниця» дістає з полички замовлення і віддає «клієнтові».

III. Аналіз гри.